

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra**

Aurelijos Lygnugarytės
V kurso, baudžiamosios teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir
užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus**

**Features of Criminal Liability of Juveniles According to Criminal Laws
of Lithuania and Foreign Countries**

Vadovė: lekt. dr. Justyna Levon

Recenzentas: doc. dr. Ilona Michailovič

Vilnius 2016

Turinys

Įvadas	3
1. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės samprata	6
1.1. Baudžiamoji atsakomybė <i>in general</i>	6
1.2. Nepilnametis kaip baudžiamosios atsakomybės subjektas.....	11
2. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistema ir jos taikymo ypatumai....	21
2.1 Nepilnamečiams skiriamos bausmės ir jų ypatumai.....	21
2.2. Auklėjamųjų poveikio priemonių skyrimas nepilnamečiams	33
2.3 Alternatyvios nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės formos: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės vykdymo atidėjimas	42
3. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas 18-20 metų jaunuoliams	50
Išvados.....	56
Literatūros sąrašas.....	59
Santrauka.....	69
Summary.....	70

Įvadas

Temos aktualumas. Nepilnamečių nusikalstamumas yra vienas iš Lietuvos visuomenę neraminančio nusikalstamumo aspektas, kuris jau ne vieną dešimtmetį yra analizuojamas ir tarptautiniu mastu. Reikėtų akcentuoti, kad jaunimo elgesys, ypač negatyvus, dažnai turi didesnę poveikį visuomenei nei suaugusiųjų ir formuoja ypač neigiamą jos požiūrį į jaunus įstatymo pažeidėjus. Tyrimai rodo, kad gyventojai nepilnamečių nusikaltimus vertina kaip vieną iš svarbiausių viešojo saugumo problemų. Kita vertus, objektyviai vertinant situaciją reiktų atsižvelgti ir į kriminologų pastebėjus, kad toks paauglių polinkis nusikalsti yra laikomas normaliu reiškiniu, būdingu šiam amžiaus tarpsniui.¹ Tačiau visuomenėje vis dar vyrauja požiūris bausti nusikaltusius nepilnamečius griežtomis socialinėmis normomis, štai, pavyzdžiui, Lietuvoje 2006-2008 m. vykdytos apklausos metu, 59 proc. šalies gyventojų bei 74 proc. pareigūnų, nurodė, kad bausmės nepilnamečiams yra per švelnios.² Todėl aktualu įvertinti nepilnamečių nusikalstamumą kaip neatsiejamą visuomenės socialinę reiškinį didelį dėmesį skiriant problemoms, su kuriomis susiduriama teismų praktikoje taikant baudžiamuosius įstatymus, skirtus šiai asmenų kategorijai, o užsienio šalių teisinė patirtis šiuo klausimu gali būti naudinga ateities reformoms.

Originalumas ir naujumas. Tenka pažymėti, kad teisinė literatūra pasižymi išsamia ir gausia mokslinių darbų gausa apie nepilnamečių nusikalstamumą ir jiems taikomą baudžiamąją atsakomybę. Ši tema buvo ne kartą nagrinėta ir baigiamuosiuose magistro darbuose. Tačiau svarbu pabrėžti, kad šis darbas orientuotas į problematinius temos aspektus, su kuriais susiduriama teismų praktikoje. Tai leidžia iš naujo kritiškai pažvelgti į dabartinę teisinio reguliavimo spragas, dėl ko, manytina, ateityje būtina įstatyminė reforma nepilnamečių justicijoje. Akcentuotina, kad Lietuvos įstatymų bazė vertinama užsienio šalių kontekste, didelį dėmesį skiriant Rusijai ir Vokietijai. Antai Rusijos atžvilgiu tokį pasirinkimą lėmė tai, kad Lietuva (kaip viena iš posovietinių šalių) iš esmės paveldėjo sovietinę sistemą, todėl pastebimi šių šalių nepilnamečių justicijos, labiau orientuotos į nubaudimą, panašumai.³ Priešingai, Vokietija išsiskiria, tuo, jog baudžiamoji nepilnamečių politika nukreipiama į šių asmenų resocializaciją. Todėl, nors kriminologai negali pasakyti, kokia visgi turėtų būti laikoma geriausia Europos šalių patirtis nepilnamečių delinkventinio elgesio užkardymui, autorės nuomone, Vokietija galėtų būti

¹ NIKARTAS S., et. al. *Vaiko minimalios priežiūros priemonės Lietuvoje: prielaidos, situacija, ir įgyvendinimo problemos*. Monografija. Vilnius: Vilniaus teisės institutas, 2013, p. 23.

² VILEIKIENĖ, E. Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į nusikalsti linkusius nepilnamečius. Socialinis darbas, 2010, Nr. 9 (1), p. 45–53.

³ *Cit. op.*, p. 26.

sektinu pavyzdžiu. Pastebėtina, kad darbe minimos teisėjų, psichologų, medikų įžvalgos manant, kad toks tarpdisciplininis požiūris gali būti naudingas reformuojant nepilnamečių teisinę bazę. Taip pat pateikiami naujausi statistiniai duomenys bei tesimų praktika, atsižvelgiama į įstatymų pakeitimus tiek nacionalinėje, tiek užsienio šalių teisėje. Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojamas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas 18-20 metų jaunuoliams. Kadangi šis institutas Lietuvos baudžiamojoje teisėje atsirado palyginti neseniai, todėl šio klausimo analizė nepasizymi didele mokslinių straipsnių gausa, o teismų praktika dar tik besiformuojanti.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas yra išanalizuoti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus Lietuvoje, juos lyginant su kitų šalių teisine baze bei išskirti pagrindines problemas, su kuriomis susiduriama praktikoje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) trumpai pristatyti baudžiamosios atsakomybės sampratą;
- 2) išanalizuoti nepilnamečių, kaip specifinį teisės subjektą, kuris dėl savo socialinės brandos ir amžiaus lemia baudžiamosios atsakomybės ypatumus;
- 3) įvertinti šiuo metu galiojančią ir nepilnamečiams taikomą teisinę bazę lyginant ją su kitų šalių patirtimi;
- 4) išsamiai įvertinti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo reguliavimą 18-20 metų jaunuoliams ir jo tolimesnes perspektyvas.

Tyrimo objektas. Pagrindinis dėmesys skiriamas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės kaip teisinio instituto su išskirtinai jam būdingais ypatumais analizei. Akcentuojamas nepilnamečių kaip specifinis teisės subjektas, kuris dėl savo išskirtinių socialinių ir fizinių savybių lemia atskirą teisinį reglamentavimą. Darbas orientuotas į problematinius ir diskusinius aspektus, kurie sutinkami ne tik nacionalinėje, tačiau ir užsienio teisės literatūroje.

Tyrimo metodai. Rašant darbą naudojami šie metodai: 1) kalbinis (lingvistinis) – padeda suvokti tikrąją vartojamų sąvokų ir išsireiškimų prasmę; 2) sisteminis – padeda tyrinėti nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę kaip vientisą teisės institutą, sąveikaujantį su kitomis teisės sistemomis; 3) lyginamasis – naudojamas lyginant su kitomis šalimis ir tarptautine praktika; 4) istorinis – naudingas įstatymų teisinio reglamentavimo, susijusio su nepilnamečių justicija, raidai atskleisti; 5) loginis – neatsiejamas ir būtinas darant išvadas ir minčių apibendrinimus.

Darbo šaltiniai. Rašant šį darbą buvo remtasi svarbiausiais Lietuvos Respublikos teisės aktais, A. Drakšio, A. Drakšienės, A. Jatkevičiaus, G. Sakalausko, L. Ūselės, I. Michailovič bei kitų mokslininkų straipsniais įvairiuose periodiniuose leidiniuose,

analizuota speciali teisinė ir kitų mokslo šakų literatūra nagrinėjama tematika, kiti teisės vadovėliai, pateikiama naujausia teismų praktika, atliktų mokslinių tyrimų rezultatai, statistiniai duomenys, tarptautinių konferencijų medžiaga. Pateikiamos svarbiausios įvairių mokslo šakų atstovų įžvalgos, patirtis bei nuomonės. Reikšmingą vietą užima užsienio teisinės įstatymų bazės bei literatūros analizė, kitų šalių praktika, tarptautiniai aktai, svarbiausių teisinių institucijų rengiami dokumentai, sprendimai bei pasiūlymai.

1. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės samprata

1.1. Baudžiamoji atsakomybė *in general*

Baudžiamosios atsakomybės klausimas – fundamentali tema, kurios aktualumas su laiku neblėsta, priešingai, šiai tematikai ir jos turinio suvokimui vis dar skiriama nemažai teisės teoretikų dėmesio, publikuojama daugybė mokslinių straipsnių ir monografijų. Toks susidomėjimas visai neturėtų stebinti, kadangi nuo to „kaip suvokiama baudžiamoji atsakomybė ir kokių teisinių priemonių sistema sudaro jos turinį, priklauso tiek praktinių, tiek teorinių patraukimo baudžiamajon atsakomybėn klausimų sprendimas“⁴. Aktualumą liudija ir tai, kad nusikaltimo padarymą baudžiamosios teisės teorija visų pirma sieja būtent su baudžiamąja atsakomybe, kadangi tai yra pagrindinė ir natūrali nusikaltimo padarymo teisinė pasekmė, todėl kaip teigia teisėtyrininkas penalistas, Vytautas Piesliakas, būtent „baudžiamoji atsakomybė perteikia baudžiamosios teisės esmę, visuomenės teisingumo sampratą“⁵.

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne pateikiama ne viena žodžio „atsakyti“ reikšmė. Atsakyti gali būti suprantama kaip: 1) klausiantį painformuoti (atsakyti į klausimą); 2) reaguoti, atsiliepti; 3) gauti atpildą už veiksmus, už nusikaltimą; 4) garantuoti, užtikrinti darbo sėkmę ir kt.⁶ „Filosofijos žodyne“ pati „atsakomybės“ sąvoka aiškinama kaip žmogaus priedermė atsakyti už savo veiksmus (ir neveikimą) tais atvejais, kai jų padariniai priskiriami jam, tai yra už kuriuos jis privalo laiduoti ir, esant reikalui, atsiskaityti atitinkamai institucijai, kuri šiuo atžvilgiu yra autoritetas.⁷ Pabrėžtina, kad apie žmogaus atsakomybę galima kalbėti tik jeigu jis veikia laisvai, tai yra pats pasirenka konkretų savo elgesio variantą, būdą ir supranta savo veikimo (neveikimo) prasmę ir padarinius.⁸ Atitinkamai teisinė atsakomybė apibrėžiama kaip įsipareigojimas veikti pagal teisę – normas ir teisės principus bei atsakyti už priešingą teisei veiką – pagal galiojančius įstatymus atlyginti žalą, patirti neigiamas pasekmes, numatytas teisinėse sankcijoje, ir t.t.⁹ Visuomeninių santykių srityje ypatingai svarbu laikytis visos bendruomenės ir valstybės nubrėžtų dorovės elgesio taisyklių, kurios yra reguliuojamos teisės normų. Kaip pažymėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 29 d. nutarime dėl

⁴ DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 35.

⁵ PIESLIAKAS, V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. *Jurisprudencija*, 2007, nr.8 (98), p.10.

⁶ KEINYS, S., et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: šeštas leidimas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006, p. 56.

⁷ HALDER, A. *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2002, p. 25.

⁸ ŠEDBERAS, S. *Administracinė atsakomybė*. Vilnius: Justitia, 2005, p.64.

⁹ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vadovėlis: antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2004, p. 440.

Organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai „Nusikaltimai – tai teisės pažeidimai, kuriais itin šturkščiai pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės. <...> Užtikrinti kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikaltimų – valstybės priedermė ir vienas iš jos prioritetinių uždavinių, nes nusikaltimais ne tik yra pažeidžiamos asmens teisės ir laisvės, kitos Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės, bet ir daromas neigiamas poveikis gyvenimo sąlygoms, žmonių gyvenimo lygiui, kėsinamasi į valstybės ir visuomenės gyvenimo pagrindus. Todėl valstybė – visos visuomenės organizacija, privalanti garantuoti viešąjį interesą, turi ne tik teisę, bet ir priedermę imtis įvairių teisėtų priemonių užkertančių kelią nusikaltimams“.¹⁰

Lietuvos baudžiamosios teisės jurisprudencijoje pateikiamas ne vienas baudžiamosios atsakomybės apibrėžimas. Apibendrintai galima teigti, kad baudžiamoji teisinė atsakomybė gali būti suvokiama kaip griežčiausia negatyviosios teisinės atsakomybės rūšis, kurion traukiamas asmuo, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu.¹¹ Jos esmė – valstybės prievartos taikymas asmeniui, padariusiam nusikaltimą, ir kartu šio asmens padaryto nusikaltimo elgesio pasmerkimas. Tokio pasmerkimo išraiška – tai kaltinamajame nuosprendyje numatyti asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymai, taip pat apribojimai, kylantys iš asmens teistumo.¹² Baudžiamosios teisės vadovėlyje baudžiamoji atsakomybė apibūdinama kaip „asmens ir jo padaryto nusikaltimo pasmerkimas valstybės vardu, kurią vykdo įgaliotos institucijos (teismas) ir kuris pasireiškia baudžiamaisiais įstatymais apibrėžtų asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymų kaltininkui nustatymu“.¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas taip pat yra pateikęs savo poziciją šiuo klausimu, pagal kurią „baudžiamoji atsakomybė yra baudžiamųjų teisinių priemonių visuma, kurią valstybė taiko nusikaltimą padariusiam asmeniui. Kaltininkui padarius nusikaltimą, valstybei atsiranda teisė taikyti jam baudžiamąsias teises priemones - tiek įspėjamąsias, prevencines (kardomoji priemonė, turto areštas ir pan.), tiek sudarančias baudžiamosios

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr.1-7.

¹¹ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010, p. 351.

¹² DRAKŠAS, R. Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2003, nr.47, p. 32.

¹³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.57.

atsakomybės turinį (nuosprendžio paskelbimas Lietuvos Respublikos vardu, bausmės paskyrimas, bausmės atlikimas, teistumas)“.¹⁴

Taikliai pastebi Vytautas Piesliakas straipsnyje „Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys“¹⁵ teikdamas, kad norint išsiaiškinti termino „baudžiamoji atsakomybė“ esmę, verta atsakyti į kelis klausimus, būtent: 1) kada baudžiamoji atsakomybė prasideda ir kada baigiasi; 2) koks baudžiamosios atsakomybės turinys; 3) koks baudžiamosios atsakomybės santykis su kriminaline bausme. Atsakant į pirmą iškeltą klausimą, pažymėtina, kad vieningos pozicijos šiuo atžvilgiu nėra, kadangi vienų mokslininkų teigiama, kad baudžiamoji atsakomybė atsiranda nuo nusikalstamos veikos padarymo momento, kitų – nuo pranešimo apie įtarimą priėmimo bei kardomųjų priemonių paskyrimo, tretieji laikosi nuomonės, kad baudžiamosios atsakomybės pradžia visgi turėtų sietis su apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu. Pats straipsnio autorius pradžios momentą sieja su nusikalstamos veikos padarymo momentu, šį teiginį grįsdamas tuo, jog baudžiamoji atsakomybė, tai teisinis santykis, kuris susideda iš dviejų dalių – pareigos atsakyti ir šios pareigos įgyvendinimo. Pirmasis santykis numato asmens pareigą atsakyti už padarytą nusikaltimą, antroji dalis susijusi su atsakomybės taikymu, t.y. pasmerkimu teismo nuosprendyje, bausmės paskyrimu bei bausmės vykdymu. Taigi baudžiamosios atsakomybės pradžia, pagal V. Piesliaką, turėtų būti laikomas nusikalstamos veikos padarymas, kai atsiranda baudžiamajame įstatyme numatyta pareiga atsakyti už padarytą nusikalstamą veiką.¹⁶

Kalbant apie baudžiamosios atsakomybės turinį, pažymėtina, kad jį apima trys elementai:

1) asmens pasmerkimas valstybės vardu, kuris išreiškiamas apkaltinamajame nuosprendyje. Pasak V. Piesliako, apkaltinamasis teismo nuosprendis yra vienintelė procesinė baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma, kuriuo pripažįstama, kad asmuo yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką, numatytą baudžiamuosiuose įstatymuose. Todėl tai pagrindinis baudžiamosios atsakomybės elementas. Autorius taip pat pritaria vienareikšmiškai pozicijai, jog tuo atveju, jei asmens atsakomybė realizuota nutartimi, laikytina, kad asmuo nebuvo patrauktas baudžiamajon atsakomybėn.

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimu Nr.30 aprobuota „Teismų praktikos, atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo poveikio priemones, apžvalga“. *Teismų praktika*, 2001, nr. 15, p. 421.

¹⁵ PIESLIAKAS, V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. *Jurisprudencija*, 200, t.8 (98), p. 11.

¹⁶ *Ibid.*

2) bausmė – stipriausiai veikiantis elementas. Pastebėtina, kad įstatymuose ir teisinėje literatūroje be baudžiamosios atsakomybės sąvokos dažnai vartojamas būtent bausmės apibrėžimas, neretai šie terminai netgi suprantami kaip sinonimai. Tačiau vertėtų pabrėžti, kad šių sąvokų nevertėtų tapatinti, nes nors baudžiamoji atsakomybė dažniausiai realizuojama paskiriant bausmę, visgi baudžiamojo kodekso normos suteikia galimybę realizuoti baudžiamąją atsakomybę be realios bausmės paskyrimo (pvz.: kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, pritaikius priverčiamąsias auklėjamojo priemones ir kt.) arba paskiriant, bet atleidžiant kaltininką nuo realios bausmės atlikimo. Baudžiamosios teisės teorijos vadovėlis pateikia ir daugiau skirtumų, kurie leidžia atriboti baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąvokų turinio skirtingumą: 1) nesutampa jų atsiradimo ir pabaigos laikas; 2) skirtinga asmens, kuris traukiamas baudžiamajon atsakomybėn, ir asmens, nubausto kriminaline bausme, teisinė padėtis ir kt.¹⁷ Todėl tvirtai galima teigti, kad terminas „baudžiamoji atsakomybė“ yra kur kas platesnis už „bausmės“ sąvoką ir nevertėtų jų tapatinti.

3) paskutinis V. Piesliako išskiriamas elementas – teistumas. Teistas asmuo remiantis Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso (toliau – BK) 97 str. per įstatymo nustatytą laiką turi teistumą.¹⁸ Dėl to baudžiamosios teisės teorijoje kyla ginčų, ar per teistumo laikotarpį dar yra baudžiamoji atsakomybė, ar ji baigiasi pasibaigus bausmės atlikimui. Autoriai, kurie mano, kad baudžiamoji atsakomybė baigiasi su bausmės atlikimu, aiškina, kad teistumas didžiausią reikšmę turi asmeniui padarius naują nusikaltimą. Jeigu jis naujai nenusikalto, reikšmingesnių juridinių pasekmių nėra.¹⁹

Svarbu paminėti ir tai, kad baudžiamosios teisės moksle, taip pat ir Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nuosekliai plėtojama baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės, t.y. *ultimo ratio* idėja. Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimuose yra išaiškinta, kad „siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis,

¹⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.60.

¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, nr. 89-2741.

¹⁹ Cit. op.17, p. 68-69.

drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.)“.²⁰ Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas Olegas Fedosiukas: „Baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje suvokiama kaip kraštutinė priemonė, naudojama saugomų gėrių apsaugai, todėl ir taikoma ji turėtų būti tik tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų pasiekti negalima“.²¹ Tokia pat pozicija ne kartą buvo pažymėta bei palaikyta kasacinėje teismų praktikoje.²² Manytina, kad tokia laikysena atitinka tarptautinėje arenoje keliamus standartus, Europos Komisijos 2011 m. rugsėjo 20 d. priimtame komunikate, skirtame šiems klausimams, tiesiogiai remiamasi *ultima ratio* kaip pamatiniu principu: „Baudžiamieji tyrimai ir sankcijos gali turėti didelės įtakos piliečių teisėms, įskaitant pasmerkimą. Todėl baudžiamoji teisė visada turi išlikti kraštutinė priemonė. Į tai atsižvelgiama bendruoju proporcingumo principu (kaip įtvirtinta ES sutartyje ir – baudžiamųjų sankcijų atveju – ES pagrindinių teisių chartijoje). Prieš priimant baudžiamosios teisės priemones, kuriomis remiamas ES politikos vykdymas, Sutartyje aiškiai reikalaujama patikrinti, ar baudžiamosios teisės priemonės būtinos veiksmingo politikos įgyvendinimo tikslui pasiekti“.²³

Vakarų Europos teisės moksle daugiausia dėmesio skiriama teisinių sankcijų ir jų taikymo mechanizmui. Pavyzdžiui, Vakarų šalių teisės vadovėliuose sunku rasti teisinės atsakomybės kategoriją. Todėl pasak R. Drakšą, darytina prielaida, kad „Vakarų Europos teisės moksle teorinės diskusijos apie teisinės atsakomybės institutą nelaikomos svarbiomis ar turinčiomis kokios nors praktinės reikšmės“.²⁴ Štai Rusijos teisės enciklopedijoje baudžiamoji atsakomybė suprantamas kaip teisės institutas, kuris vienija: valstybės teisę (ir pareigą) taikyti teisės pažeidėjui poveikio priemones; teisės pažeidėjo

²⁰ Lietuvos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 104-2645.; Lietuvos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163² straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 134-4819.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Metinis informacinis pranešimas 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą:

< file:///C:/Users/Namai/Desktop/metinis%20pranes_2011_pataisytas.pdf >.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-526/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.

²³ Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. „ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis“. Briuselis, 2011.9.20 KOM(2011) 573 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą:

<[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com\(2011\)0573_/com_com\(2011\)0573_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com(2011)0573_/com_com(2011)0573_lt.pdf)>.

²⁴ DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p. 39.

pareigą pakęsti valstybės taikomų poveikio priemonių veikimą; pakęsti taikomų priemonių rezultatus.²⁵

Apibendrinant, tai kas išdėstyta, galima teigti, kad nors teisinėje literatūroje „baudžiamosios atsakomybės“ sąvoka vartojama gana dažnai, tačiau vienareikšmis termino apibrėžimas nėra pateikiamas, vyrauja definicijų įvairovė. Svarbu paminėti ir tai, kad baudžiamosios atsakomybės sąvoka neretai pakeičiama baudsmės terminu, nors tai neturėtų būti laikomi sinoniminiais žodžiais. Šio darbo autorė pritarė V. Piesliako pateiktam baudžiamosios atsakomybės apibrėžimui: „baudžiamoji atsakomybė – tai asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareiga, kilusi dėl nusikalstamos veikos padarymo būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn, t.y. teismo pasmerktam valstybės vardu priimant apkaltinamąjį nuosprendį atlikti baudsmę ir turėti teistumą“.²⁶

1.2. Nepilnametis kaip baudžiamosios atsakomybės subjektas.

Nepilnamečių nusikalstamumas yra neatskiriama bendro šalies nusikalstamumo dalis, tačiau pastebėtina, kad asmenų, nesulaukusių pilnametystės, daromi teisės pažeidimai išsiskiria tam tikrais ypatumais. Dėl šių nusikaltimų specifikos, kurią daugeliu atveju lemia jaunas teisės pažeidėjų amžius, Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse išskirtas atskiras XI skyrius, reglamentuojantis nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę ir jiems taikomus ypatumus. Panašus reglamentavimo modelis pasirinktas ir Bulgarijoje, Gruzijoje, Latvijoje, Rusijoje. Tačiau esama šalių, kur nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė reguliuojama tam specialiai skirtuose įstatymuose (Vokietija, Austrija, Prancūzija, Lenkija), o tokių valstybių kaip Estija, Kinija ir kt. valstybių nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė reglamentuojama pagal bendrąją baudžiamąją teisę, ypatumus numatant atskiruose straipsniuose.²⁷ Visgi, nepriklausomai nuo pasirinkto nepilnamečių baudžiamosios justicijos modelio, konstatuojama, kad nepilnametis – specifinis subjektas, reikalaujantis išskirtinio dėmesio teisinėje sistemoje.

Visuotinai pripažįstama, jog ypatumus lemia tai, kad nepilnamečiai nėra pasiekę moralinės brandos, „jaunimui dėl jo ankstyvos žmogaus raidos pakopos būtina globa ir parama atsižvelgiant į fizinį, protinį ir socialinį išsivystymą ir teisinę apsauga taikos,

²⁵ ТЕМНОВА, Л.В. Российская юридическая энциклопедия Москва: Дом Инффа М, 1999, p. 995.

²⁶ PIESLIAKAS, V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys *Jurisprudencija*, 2007, t.8 (98), p. 11.

²⁷ DRAKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, p. 72.

laisvės, orumo ir saugumo sąlygomis“.²⁸ Todėl nustatant teisingą nepilnamečių atsakomybės vykdymo sistemą, svarbiu uždaviniu tampa nepilnamečių gerovės siekis, valstybės reakcija privalo būti proporcinga ir atitikti nusikaltėlio asmenybę bei nusikaltimo aplinkybes. Pamatinis visos sistemos siekis turėtų būti visur ir visada pirmiausia atsižvelgti į teisėtus vaiko interesus, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme.²⁹ Pabrėžtina, kad nepilnamečio teisių apsaugos užtikrinimas baudžiamajame procese privalo būti kiekvienos valstybės prioritetas uždavinys. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatos įpareigoja kurti tokią sistemą, kad su nusikaltusiu vaiku būtų elgiamasi stengiantis ugdyti jo orumą ir reikšmingumą, pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, kad būtų atsižvelgiama į jo amžių ir jaustųsi noras padėti jam reintegruoti ir atlikti naudingą vaidmenį visuomenėje (Konvencijos 40 straipsnio 1 dalis). Konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra nuostata, kad atliekant visus su vaikais susijusius veiksmus pirmiausia privaloma atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui.³⁰ Jungtinių Tautų standartinės minimalios teisingumo vykdymo nepilnamečiams taisyklės (toliau - Pekino taisyklės) taip pat ragina valstybes šiuo jauno žmogaus gyvenimo laikotarpiu, kai labiausiai linkstama nesilaikyti elgesio normų, skatinti jo asmeninę brandą bei mokymąsi (Pekino taisyklių 1.2 punktas).³¹ Pasak Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijos, pagrindiniai nepilnamečių teisenos tikslai ir su jais susijusios priemonės sprendžiant nepilnamečių nusikalstamumo turėtų būti: 1) užkirsti kelius nusikalstamumui ir pakartotinam nusikalstamumui; 2) (re)socializuoti ir (re)integruoti pažeidėjus; ir 3) nukreipti aukų poreikius ir interesus.³²

Nacionalinė Lietuvos baudžiamoji sistema atsižvelgdama į anksčiau minėtas tarptautines nepilnamečių justicijos gaires Lietuvos Respublikos BK 80 str. taip pat nustatė nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį: 1) užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių ir socialinę brandą; 2) riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes; 3) padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą

²⁸ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> >.

²⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios* 1996, nr. 33-807.

³⁰ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501.

³¹ Cit. op. 28.

³² New ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. Recommendation No Rec. (2003) 20 adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers' Deputies [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: < https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805df369 >.

nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu; 4) sulaikyti nepilnametį nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo.³³ Pasak lektoriaus Lauryno Pakštaičio, tokie baudžiamajame įstatyme suformuluoti tikslai yra praktiškai ir realūs, pirmiausia orientuoti į asmens ugdymą, neteisėto elgesio priežasčių šalinimą. Tačiau peržengus baudžiamosios atsakomybės srities ribas tampa sudėtinga suderinti baudimą ir jaunos asmenybės ugdymą.³⁴

Esminė „nepilnamečio“ sąvoka sutinkama įvairiose teisės šakose ir nors ji turi bendrų ypatumų, tačiau kiekvienos teisės specializacijoje pasižymi savitu turiniu. Pati sąvoka „nepilnametis“ apima visus asmenis, kurie nesulaukė pilnametystės (18 metų), bet sulaukė amžiaus, nuo kurio yra traukiama baudžiamojon atsakomybėn. Ši sąvoka taip pat yra sudedamoji sąvokos „vaikas“ dalis, kuri apima vaikus nuo 14 iki 18 metų amžiaus. Pažymėtina, kad nepilnamečio sąvoką reikėtų sieti ne tik su amžiumi kaip biologine žmogaus savybe, bet kartu ir su dvasiniais, doroviniais bei kitais bruožais. Todėl nepilnamečio sampratą tikslinga sieti su dviem kriterijais: 1) amžiumi; 2) socialine branda. Visgi žvelgiant iš teisinio reglamentavimo pusės, vadovujamasi formaliu amžiaus cenzu, kuris paprastai siejamas su socialiniu žmogaus brandumu, statusu, išsimokslinimu, pilietiniu veiksmumu ir kitais faktoriais. Pažymėtina, kad kitose šalyse amžiaus reglamentavimas iki kurio amžiaus asmenys turėtų būti laikomi nepilnamečiais yra skirtingas ir dažniausiai nulemtas šalies tradicijų, papročių, individualių gyvenimo aplinkybių.³⁵

Teisinės literatūros šaltinių analizė leidžia teigti, kad nepilnamečio sąvoka dažnai tapatinama su vaiko ar paauglio sampratomis. 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje „vaikas laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“.³⁶ Pekino taisyklių 2.2 straipsnio a dalis nurodo, kad „nepilnametis yra vaikas arba jaunuolis, su kuriuo už padarytą teisės pažeidimą atitinkamose teisinėse sistemose gali būti elgiamasi kitaip, negu elgiamasi su suaugusiu pažeidėju“.³⁷ Atitinkamai Lietuvos Respublikos vaiko

³³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

³⁴ PAKŠTAITIS, L. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo bei taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007 nr. 8(98), p. 15.

³⁵ DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.29-30.

³⁶ 1989 Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501.

³⁷ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution No 40/33 of 29 November 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> >.

teisų apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnis vaiko sąvoką apibrėžia kaip „žmogų, neturinį 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“.³⁸

Baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, kad nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę *in general* reikėtų suprasti kaip valstybės ir nepilnamečio baudžiamąjo teisinio santykio realizavimo formą. Ji siejama su visapusišku nepilnamečių amžiaus jų fizinių ir psichinių ypatumų įvertinimu.³⁹ Ši valstybės reakcija pasireiškia pritaikius teises baudžiamosiomis, baudžiamosiomis procesinėmis prievartos priemonėmis, ribojančiomis šią veiką padariusio nepilnamečio teises ir laisves.⁴⁰ Teisės analitikai, tyrinėjantys nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, pastebi, kad būtent nepilnamečių atsakomybei būdingas „išskirtinumas, siejamas su visapusišku amžiaus, fizinių ir psichinių ypatumų, dėl kurių paaugliams ne visuomet būtina taikyti pačias griežčiausias baudžiamąjo poveikio priemones, įvertinimu“.⁴¹ Kalbant apie kitų valstybių praktiką pažymėtina, kad analizuoti padėtį tarptautiniu lygiu yra sudėtinga, nes kiekviena šalis turi savo nepilnamečių nusikalstamumo apibrėžimą, paremtą įvairiais veiksniais. „Kai kuriose šalyse ši sąvoka apima nepilnamečių elgesį pagal tų šalių įstatymuose arba baudžiamajame kodekse įtvirtintus elgesio rūšių apibrėžimus. Kitose šalyse, kur nepilnamečių justicijos sistema paremta auklėjimo arba gerovės modeliu, teisinė atsakomybė nepilnamečiams užtraukiama net ir už tokius veiksmus, kurie suaugusiesiems užtrauktų tik administracinę arba civilinę atsakomybę, o kartais — jokios“.⁴²

Amžiaus riba, nuo kurios galima baudžiamoji atsakomybė, yra būtinoji baudžiamosios atsakomybės sąlyga, be kurios neįsivaizduojama nei nacionalinė nei tarptautinė baudžiamosios justicijos sistema. Lietuvoje šis baudžiamosios atsakomybės amžiaus cenzas yra reglamentuotas Lietuvos Respublikos Baudžiamąjo kodekso 13 straipsnyje, kuriame numatyta, kad pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamąjo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų. Išimtiniais atvejais už pačių sunkiausių veikų padarymą baudžiamąjį atsakomybėn gali būti traukiami asmenys nuo 14 metų (BK 13 str. 2 d.), kadangi tokių „nusikaltimų pavojingumas visuomenei ir neteisėtumas yra akivaizdūs visiems, taip pat keturiolikos metų

³⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisų apsaugos pagrindų įstatymas (su papildymais ir pakeitimais). *Valstybės žinios*, 1996 m. nr. 33-807.

³⁹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p.481.

⁴⁰ DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p.215

⁴¹ DRAKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso projekte. *Teisė*, 1998. nr. 32, p.38.

⁴² Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje (2006/C 110/13), 2006 5 9, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 110/75.

paaugliams“.⁴³ Asmeniui, iki pavojingos visuomenei veikos padarymo momento neturėjusiam amžiaus, kuriam suėjus pagal įstatymą yra galima baudžiamoji atsakomybė, baudžiamoji byla negali būti keliama, o iškelta byla turi būti nutraukta.⁴⁴ Tokia pati sistema taikoma ir tokiose valstybėse kaip Rusija, Ukraina, Baltarusija, kuriose nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės žemutinė amžiaus riba siekia 14 metų, o viršutinė – 18 metų.⁴⁵ Visgi, įdomu pastebėti, kad tarp Lietuvos Baudžiamojo kodekso projekto rengėjų buvo siūlymų numatyti ir kitokias amžiaus ribas: visišką baudžiamąją atsakomybę nuo 18 metų, išimtiniais atvejais nuo 16 metų, už pačias pavojingiausias veikas nuo 14 metų. Tokią poziciją buvo bandoma pagrįsti tuo, jog perėjimo laikotarpis iš vaikystės į suaugusio asmens yra sudėtingas gyvenimo tarpsnis, kuriam būdinga vidinė ir išorinė įtampa, dažnai lemianti delinkventinį nepilnamečių elgesį.⁴⁶

Teisingai pažymi G. Sakalauskas, dabartinę sistemą vadindamas dviejų laiptelių modeliu, kartu pastebėdamas, kad toks reglamentavimas neatrodo logiškas. „Juk svarbiausia baudžiamosios atsakomybės prielaida, kuri šiuo atveju materializuojama formalios amžiaus ribos nustatymu, yra tam tikro lygio asmens psichinė ir socialinė branda, leidžianti bendrai suvokti savo elgesio pavojingumą bei sudaranti prielaidą atsakomybei“.⁴⁷ Todėl sutinkama su autoriaus nuomone, kad nepagrįsta manyti, kad kiekvienas šešiolikmetis yra pasiekęs reikiamą brandą, o kai kuriais atvejais ir keturiolikmetis. Tačiau nepaisant to, Lietuvoje kaip ir daugelyje kitų užsienio šalių vis dažniau diskutuojama, ar minimali nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba vis tik nėra per aukšta. Tačiau 2009 metais gegužės 29 d. Lietuvoje vykusioje konferencijoje, kurios metu buvo pristatytas pranešimas „Geriausia ES patirtis dirbant su nusikaltusiais ar linkusiais nusikalsti vaikais. Ko trūksta Lietuvai? Ar tinka vaikams skirti suaugusiems numatytas bausmes“ nepritarta nepilnamečių baudžiamosios (bei administracinės) atsakomybės griežtinimui, kadangi, pasak pranešėjo dr. Raimundo Jurkos, baudžiamoji teisė gali būti laikoma tik viena iš nepilnamečių elgesio kontrolės priemonių. „Be to, pastebima, kad tiek atsakomybės amžiaus mažinimas, tiek nusikalstamų veikų, už kurias nepilnametis būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nuo 14 metų, sąrašo išplėtimas negali suteikti garantijų, kad tokiu būdu bus sumažintas

⁴³ BIELIŪNAS, E., PAVILIONIS V. *Lietuvos TSR Baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989. p. 23.

⁴⁴ 2004 m. vasario 9 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 142 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 24-739.

⁴⁵ SAKALAUSKAS, G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2009, nr. 2009 2 (64), p.89.

⁴⁶ DRAKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte. *Teisė*, 1998, nr. 32, p. 32-53.

⁴⁷ Cit. op 45, p .85.

nepilnamečių nusikalstamumo lygis. Tam tikrų nusikalstamų veikų rūšių paplitimo tarp nepilnamečių kriterijus, manytina, yra pagrindinis, kuriuo remiantis praktikai siūlo praplėsti nusikalstamų veikų sąrašą, numatytą BK 13 straipsnio 2 dalyje. Atsižvelgiant į tarptautines rekomendacijas, akcentuotina, kad atsakomybės amžiaus mažinimas yra laikomas akligatviu, ypač tose šalyse, kuriose nėra išplėtotos socialinės paramos ir pagalbos sistemos⁴⁸. Tačiau pasitaiko priešingos valstybių praktikos, kai baudžiamoji atsakomybė taikoma platesniam asmenų ratui, pavyzdžiui, Danijoje 2010 m. minimali baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba buvo sumažinta nuo 15 iki 14 metų, o 2014 m. buvo siūloma svarstyti klausimą, dėl 12 metų minimalios amžiaus ribos įvedimo.⁴⁹

Tarptautiniai teisės šaltiniai, kuriuose atsispindi nepilnamečių justicijos standartai, aiškiai nenurodo, koks turėtų būti minimalus amžius, nuo kurio gali kilti teisiniai padariniai. Literatūros analizė leidžia teigti, kad juose tik atsispindi pagrindinės gairės, kurios turėtų padėti kiekvienai valstybei individualiai priimti tinkamą sprendimą dėl minimalios amžiaus ribos. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Vaiko Teisių konvencijos 40 str. 3 d. a) punktas numato, kad „valstybės narės siekdamos priimti įstatymus, tiesiogiai susijusius su vaikais, kurie laikomi pažeidusiais baudžiamuosius įstatymus, turi nustatyti minimalų amžių, kurio nesulaukę vaikai laikomi negalinčiais pažeisti baudžiamųjų įstatymų.“⁵⁰ Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Rec 2008 (11) „Dėl Europos taisyklių nepilnamečiams teisės pažeidėjams, kuriems taikomos bausmės ar priemonės“ nustato, kad „minimalus amžius, nuo kurio gali būti skiriamos sankcijos arba poveikio priemonės kaip teisės pažeidimo įvykdymo pasekmė, negali būti pernelyg jaunas ir turi būti nustatytas įstatymu“.⁵¹ Minėtų taisyklių komentare apibendrintai teigiama, jog dauguma Europos valstybių nustato 14–15 metų minimalų baudžiamosios atsakomybės amžių ir šiuo standartu turėtų būti vadovujamasi.⁵² Pekino taisyklėse kalbama, jog „teisinėse sistemose, kur pripažįstama nepilnamečių baudžiamosios

⁴⁸ JURKA, R. 2009 m. gegužės 29 d. konferencijos pranešimas „Geriausia ES patirtis dirbant su nusikaltusiais ar linkusiais nusikalsti vaikais. Ko trūksta Lietuvai? Ar tinka vaikams skirti suaugusiems numatytas bausmes. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą:

< http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7304&p_k=1.html >

⁴⁹ Juvenile Justice: states lowering the minimum age of criminal responsibility [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą:

< <https://www.crin.org/en/library/publications/juvenile-justice-states-lowering-minimum-age-criminal-responsibility> >.

⁵⁰ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501.

⁵¹ Europos Tarybos Ministrų Komitetas Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2008)11 valstybėms narėms dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių. Priimta Ministrų Komiteto 2008 m. lapkričio 5d. 1040-ajame Europos Tarybos Ministrų Komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/RecCM_2008_11_LTx.pdf >.

⁵² Draft Commentary to the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures European Committee on Crime Problems (CDPC), Council for Penological Co-operation (PCCP). Item to be prepared by the GR-J on 23 September 2008.

atsakomybės amžiaus sąvoka, žemiausia šio amžiaus riba neturi būti nustatoma nuo pernelyg jauno amžiaus, atsižvelgiant į emocinę, protinę ir intelektinę jaunuolio brandą⁵³. Taigi, valstybėms paliekama laisvė pačioms spręsti, koks amžius laikytinas minimaliu, užtraukiančiu baudžiamąją atsakomybę. „Dėl šios priežasties lyginti baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribas nuo kurios nepilnamečiai gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn tarptautiniu mastu yra sudėtinga, nes dažniau sutariama dėl viršutinės amžiaus ribos (18 metų, nors kai kuriose po plėtros priimtose šalyse jis gali būti padidintas iki 21 metų), žemutinė amžiaus riba gerokai svyruoja — nuo 7 iki 16 metų“⁵⁴. Tačiau pažymėtina, kad šalyse, kuriose nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė atsiranda esant jaunam amžiui, dažniausiai jiems taikomos priemonės nėra tikros baudžiamosios arba mažiau griežtos. Pavyzdžiui, Lenkijoje nuo 13 iki 15 metų išimtinai taikomos tik socialinės pagalbos priemonės, Prancūzijoje nuo 10 iki 13 – auklėjamosios priemonės.⁵⁵

Dar viena būtinoji baudžiamosios atsakomybės sąlyga – pakaltinamumas. Kaltės principas įtvirtintas BK 2 str. 3 d. teigia, kad asmuo pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik jei jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir jei veikos padarymo metu iš jo buvo galima reikalauti tokio įstatymus atitinkančio elgesio. Todėl norint patraukti nepilnamečių baudžiamojon atsakomybėn nepakanka fakto, jog jis yra sulaukęs baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus ir jo padaryta veika kaip nusikalstama yra uždrausta tuo metu galiojusio baudžiamojo įstatymo, būtina nustatyti, ar jo elgesys buvo valingas, kokie siekiami ar pageidaujami jo padariniai. Kaip teigė J. Wessenas: „Kaltės ir atsakomybės principo pagrindas – tai žmogaus sugebėjimas laisvai ir teisingai nuspręsti, kas yra teisė ir kas neteisėtumas. Tik tuo atveju, jei egzistuoja ši sprendimo laisvė, kaltinimo pareiškimas kaltininkui turi prasmę“⁵⁶. Todėl tik iš pakaltinamų asmenų galima reikalauti atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti.

Pakaltinamumo sąvoka teisės doktrinoje paprastai apibrėžiama kaip asmens sugebėjimas suprasti savo veiksmus ir juos valdyti.⁵⁷ Remiantis BK 17 str. 1 d. asmuo yra nepakaltinamas, jei darydamas baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką jis dėl psichikos sutrikimo negalėjo suvokti jos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų, tokiu atveju jei

⁵³ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution No 40/33 of 29 November 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.ht> >.

⁵⁴ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje (2006/C 110/13), 2006 5 9, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 110/75.

⁵⁵ SAKALAUSKAS, G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai kriminologiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2009, nr.2 (64), p. 89.

⁵⁶ WESSELS, J. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: baudžiamoji veika ir jos struktūra*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p.127.

⁵⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 188.

veikiama be kaltės ir asmuo, pripažintas nepakaltinamu, jis neatsako pagal baudžiamąjį įstatymą (BK 17 str. 2 d.). Tokia nuostata atitinka tarptautinių teisės aktų reikalavimus, pavyzdžiui, Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto, priimto 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių diplomatinių įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui, 31 straipsnio a punkte numatyta, kad asmuo nėra traukiamas baudžiamajon atsakomybėn, jei veikos padarymo momentu jis serga psichikos liga ar turi psichikos sutrikimą ir dėl to negali suvokti nei to, kad jo veiksmai yra neteisėti, nei savo veiksmų pobūdžio, arba nesugeba kontroliuoti savo veiksmų taip, kad jie atitiktų teisės reikalavimus.⁵⁸

Įdomu pažymėti, kad, pavyzdžiui, Rusijoje nepakaltinamumo sąvoka apibrėžiama plačiau nei Lietuvoje. Šios šalies BK 21 str. nepakaltinamumą sieja su negalėjimu suvokti savo veiksmų (arba neveikimo) faktinio pobūdžio ar visuomeninio pavojingumo. „Asmuo laikomas nepakaltinamu dėl lėtinės psichikos ligos, laikino psichikos sutrikimo, silpnaprotystės ar kitokios liguistos psichinės būsenos negalėjo jų valdyti“.⁵⁹ Vokietijoje, kurioje nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reglamentuoja specialus 1953 metais rugpjūčio 4 dieną priimtas Jaunimo teismo įstatymas, apibrėžiant jaunuolio pakaltinamumą nurodoma, kad „baudžiamąja tvarka jaunuolis atsako tik tuomet, kai veikos padarymo metu jis savo doroviniu ir protiniu išsivystymu yra pakankamai subrendęs, kad suvoktų savo veikos neteisėtumą ir veiktų pagal šį suvokimą“.⁶⁰

Būtina atkreipti dėmesį, kad nors pati nepakaltinamumo sąvoka yra juridinė kategorija, tačiau baudžiamosios teisės teorijoje išskiriami du nepakaltinamumo kriterijai: medicininis ir juridinis. Medicininį nepakaltinamumo aspektą apima įvairios ligos t.y. lėtinės psichinės ligos, veiklos sutrikimai, silpnaprotystė ar kitokia pataloginė būseną, dėl kurios asmuo negali suprasti savo veiksmų ir jų valdyti sukelti psichikos sutrikimai, tačiau labai svarbu paminėti, kad ne visada psichinis susirgimas lemia visišką nepakaltinamumą, tai tik viena iš prielaidų, leidžianti asmenį pripažinti nepakaltinamu.⁶¹ Todėl kiekvienu konkrečiu atveju šio kriterijaus turinio atskleidimui būtinos psichologijos ir psichiatrijos mokslo žinios. Kalbant apie nepilnamečių pakaltinamumą svarbi Vilniaus universiteto Psichiatrijos klinikos docento D. Pūro įžvalga, kad nepilnamečių psichikos sutrikimai – tai reakcija į traumuojančius įvykius. „Baimė, depresija, psichozė ar

⁵⁸ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas . *Valstybės žinios*, 2003, nr.49 – 2165.

⁵⁹ The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą:

< <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> > .

⁶⁰JENSEN, E. Juvenile law violators, human rights, and the development of new juvenile justice systems. *The Onati international institute for the sociology of law*, 2006, p. 117.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 02 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-417/2012.

vadinamieji psichosomatiniai sutrikimai nėra simptomai, įsišaknijantys nepilnamečio psichikoje. Kiekvienas žmogus tik jam būdingu būdu reaguoja į tai, kas jam nutinka. Ši reakcija atsiranda kaip dabarties įvykių, asmeninės kiekvieno nepilnamečio patirties ir dvasinės struktūros sąveikos pasekmė⁶².

Juridinis (psichologinis) kriterijus apibūdina nepilnamečio intelektą ir valią darant nusikalstamą veiką. Negalėjimas suvokti savo veiksmų esmės yra intelektinis juridinio kriterijaus požymis, o negalėjimas jų valdyti – valinis. Pastebėtina, kad intelektinis požymis yra susijęs su tokia būseną, kai nepilnametis nesuvokia savo veiksmų pavojingumo ir turinio, jei tokie veiksmai yra numatyti baudžiamuosiuose įstatymuose kaip pavojingi. Negalėjimas valdyti savo veiksmų arba valinis momentas pasireiškia tuomet, kai dėl psichikos sutrikimo pažeidžiama nepilnamečio valia. Dažniausiai tai susiję su instinktyviais impulsyviais nevalingais veiksmais tenkinant savo potraukius. Svarbu pažymėti, kad juridiniam kriterijui pakanka vieno iš šių požymių, todėl norint pritaikyti nepakaltinamumo institutą, kartu su medicininio kriterijumi reikia nustatyti nepilnamečio negalėjimą suvokti savo veiksmų esmės (intelektinis požymis) arba negalėjimą valdyti savo veiksmų (valinis požymis). Tik esant šių sąlygų visetui, asmuo gali būti pripažintas nepakaltinamu, o vieno iš šių dviejų kriterijų nebuvimas panaikina galimybę asmeniui taikyti šį institutą.

Paprastai fizinio asmens (įskaitant ir nepilnametį) kuris yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pakaltinamumas yra preziumuojamas. Tačiau kai kada iškyla abejonių dėl adekvačios nepilnamečio psichinės būklės atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo aplinkybes, jo elgesį iki nusikaltimo padarymo ar jos metu, taip pat padarius nusikaltimą. Tokias atvejais būtina nustatyti, kad asmuo suvokė savo veiksmus ir galėjo juos valdyti. Pastebėtina, kad literatūroje galima rasti pasiūlymų teismui, kuris svarsto 14-15 metų amžiaus asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimą, kiekvienu konkrečiu atveju, patikrinti, ar asmuo galėjo visiškai suvokti savo veiksmų esmę ir juos valdyti.⁶³ Bet kokiu atveju, pripažinus nepilnametį nepakaltinamu, jis neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus, tačiau jiems kaip ir suaugusiems gali būti taikomos priverčiamosios medicinos priemonės (BK 98 str.).

Būtina paminėti, jog praktikoje dažnai pasitaiko atvejų, kai nepilnamečiai pripažįstami pakaltinamais, tačiau jų protinis išsivystymas ar liguista psichinė būseną visgi verčia suabejoti jų loginio mąstymo galimybėmis ir gebėjimu aiškiai suvokti savo veiksmus ir

⁶² DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.49.

⁶³ DRAKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*. 2003, nr. 48, p. 66-77.

juos valdyti. Dėl šios priežasties BK 18 str. reglamentuojamas riboto pakaltinamumo institutas, kuris reikšmingas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės taikymui. Kriminologine prasme ribotas pakaltinamumas siejamas su asmenimis, turinčiais psichinių sutrikimų, t.y. įgimtų smegenų organinių pokyčių, kurie tiesiogiai daro įtaką žmogaus elgesio turiniui.⁶⁴ Teisės doktrinoje pats riboto nepakaltinamumo institutas suvokiamas kaip psichinė asmens būseną, kuri uždraustos veikos padarymo metu dėl psichikos sutrikimo, nesančio pakankamu pagrindu pripažinti jį nepakaltinamu, neleidžia asmeniui visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų.⁶⁵ Šiuo atveju nepilnametis dėl savo psichikos sutrikimų tik iš dalies gali ir geba suvokti savo veiksmus ir juos valdyti. Todėl „teismas turi įvertinti, ar nepilnametis yra pakankamai psichiškai ir doroviškai subrendęs, kad galėtų suvokti veikos neteisėtumą, jos pobūdį“.⁶⁶ Nepilnametis, kuris yra pripažintas ribotai pakaltinamu, gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jis pirmą kartą padarė neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą (BK 93 straipsnis), tokiu atveju jam skiriamos auklėjamojo poveikio priemonės.

Apibendrinant, tai kas išdėstyta, galima teigti, kad nepilnamečiai dėl savo ypatingos padėties yra išskirtinė asmenų grupė, baudžiamosios atsakomybės subjektų tarpe. Jų nusikalstamumą dažniausiai lemia jaunas amžius bei socialinės brandos trūkumas. Ir būtent dėl šių priežasčių valstybėms tenka pareiga ir atsakomybė sukurti tokį nepilnamečių baudžiamosios justicijos modelį, kuris ne tik užtikrintų proporcingą reakciją į padarytą nusikaltimą, bet ir apsaugotų jų teisėtus interesus. Įgyvendinti šį siekį yra sudėtinga, vien minimali amžiaus riba, nuo kurios turėtų kilti baudžiamoji atsakomybė yra daugelio valstybių diskusijų objektas. Taip pat problemų kyla sprendžiant pakaltinamumo klausimą nepilnamečių atžvilgiu, kadangi kaip minėta daugeliu atveju sunku nustatyti jų tikrąjį psichinio subrendimo lygį.

⁶⁴ KANAPECKAITĖ, J. Įtariamųjų (kaltinamųjų) fiziniai ir psichiniai trūkumai bei jų reikšmė įgyvendinant teisę į gynybą. *Jurisprudencija*, 2003, nr.38 (30), p. 70.

⁶⁵ SOLOVEIČIKAS, D.; ŠVEDAS, G. 17-19 straipsnių analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004. p. 118.

⁶⁶ DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.61.

2. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistema ir jos taikymo ypatumai

2.1 Nepilnamečiams skiriamos bausmės ir jų ypatumai

Teisinga, darni pilietinė visuomenė bei teisinė valstybė neišsivaizduojama be kiekvieno asmens saugumo užtikrinimo ir apsaugos nuo nusikalstamų kėsinių. Tokia gerovės užtikrinimo pareiga, tenkanti valstybei, suponuoja vieną iš pagrindinių ir visuotinai pripažintų baudžiamosios teisės principų – atsakomybės už kaltai padarytą veiką neišvengiamumo principą. Kaip C. Beccaria yra rašęs, kad „bausmės poveikis priklauso ne nuo jos griežtumo, bet nuo jos neišvengiamumo“.⁶⁷ Tai *inter alia* reiškia, kad kiekvienas, sulaukęs įstatyme nustatyto amžiaus ir pakaltinamas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, turi sulaukti bausmės, ar jam turi būti taikomos baudžiamajame įstatyme numatytos baudžiamojo teisinio poveikio priemonės. Tačiau kalbant apie nepilnamečius, padariusius nusikalstamą veiką, būtina atsižvelgti į labai jauną kaltininko amžių, todėl baudžiamųjų priemonių taikymas turi remtis kitokiais principais nei suaugusiųjų.⁶⁸ „Pripažįstama, kad bet kokia valstybės intervencija (ne tik pačia griežčiausia forma – įkalinimas, bet ir tikra ar tariama socialinė pagalba) gali turėti ilgalaikį stigmatizuojantį poveikį, kuris per labai trumpą laiką nusikaltusį jauną žmogų gali stumtelėti dar toliau už visuomenės ribų. Siekiant daryti teigiamą įtaką jauno žmogaus elgesiui, pasiteisina atitinkamos (t. y. jauno žmogaus brandai tinkamos) priemonės, taigi jos turi pasižymėti jaunimui pritaikytais ypatumais, o netinkamos ir (ar) per griežtos priemonės skatina nusikaltimų recidyvą“.⁶⁹ Tačiau praktikos analizė rodo, kad baudžiamojo įstatymo nuostatos, skirtos nusikaltusiems nepilnamečiams, jų statusui baudžiamajoje teisėje, kelia nemažai abejonių dėl bausmės ir kitų poveikio priemonių taikymo.⁷⁰

Teisės literatūroje sutinkama, kad nepilnamečiams taikomų bausmių sistema gali būti apibūdinama kaip baudžiamajame įstatyme tam tikra tvarka išdėstyta, išsami ir teismams privaloma nepilnamečiams už nusikalstamos veikos padarymą taikomų bausmių visuma.⁷¹ Būtina pabrėžti, kad bausmę, kaip griežčiausią prievartos priemonę, nepilnamečiui reiktų skirti tik tada, kai už jo padarytą nusikalstamą veiką nėra galimybes skirti švelnesnės teisinės poveikio priemonės. „Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai

⁶⁷ BEKARIJA, Č. *Apie nusikaltimus ir bausmes*. Vilnius: Mintis, 1992, p.63.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-409/2009.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-599-976/2015.

⁷⁰ MICHAILOVIČ, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p.7.

⁷¹ DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2008, p.83.

pažymėjo, kad įstatymų leidėjas, diferencijuodamas nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę nuo suaugusių asmenų baudžiamosios atsakomybės, įstatymu apibrėžė šių asmenų baudžiamosios atsakomybės ypatingą paskirtį, numatė riboti bausmių taikymą ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymą⁷². Todėl atsižvelgiant į humanizmo principą, bei siekiant užtikrinti nepilnamečio interesus, teismas turėtų būti skatinamas jam skirti kuo švelnesnę įstatyme numatytą bausmę arba ją pakeisi auklėjamojo poveikio priemone.⁷³

Teismų praktikoje pripažįstama, kad individualios bylos atveju teismas, spręsdamas bausmės ir jos dydžio parinkimo klausimą, privalo remtis BK specialiosios dalies straipsnio sankcija, tačiau nustatant minimalias ar maksimalias jos ribas neišvengiamai atsižvelgia ir į BK bendrosios dalies sistemą ir jos nuostatas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pasisakyta, kad „lyginant bendrąsias bausmių skyrimo, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas ir nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus reglamentuojančias nuostatas, matyti, kad nepilnamečiams asmenims yra trumpesnis taikomų nepilnamečiams bausmių rūšių sąrašas, šių bausmių skyrimo specifika, galimybė taikyti alternatyvias auklėjamojo poveikio priemones, švelnesnės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąlygos, teistumo terminų sutrumpinimas ir kt. Taigi, nepilnamečiams, kaip ypatumų turintiems nusikalstamos veikos subjektams, yra taikomos specialios teisės normos, kurios esmingai švelnina jų teisinę padėtį, lyginant su bendrosiomis bausmių skyrimo ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės normomis“⁷⁴.

LR BK 90 str. straipsnis numato bausmių ypatumus taikomus nepilnamečiams. Pagal dabar galiojantį teisinį reglamentavimą, nepilnamečiams, pripažintiems kaltiems padarius baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą, teismas gali paskirti šias bausmes:

- 1) viešuosius darbus;
- 2) baudą;
- 3) laisvės apribojimą;
- 4) areštą;
- 5) terminuotą laisvės atėmimą;

⁷²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 02 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-976/2016.

⁷³ STARKOS, O., MILYUKVV S. F. *Punishment: criminal law and penological analysis*. St. Peterburg, 2001, p. 12.

⁷⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio 15d. senato „Dėl teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones ir teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones apibendrinimo, apžvalga. *Teismų praktika*, 2001 nr. 15.

Panaši nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės bausmių sistema numatyta ir Rusijoje. Teismas vadovaudamasis, Rusijos Baudžiamojo kodekso 88 str. įstatymus pažeidusiam nepilnamečiui gali paskirti: 1) baudą; 2) atėmimą verstis tam tikra veikla; 2) privalomuosius darbus; 3) pataisos darbus; 4) laisvės apribojimą; 5) terminuotą laisvės atėmimą.⁷⁵ Priešingai Vokietijoje, bausmių sistema taikoma nepilnamečiams iš esmės skiriasi, įstatymas nurodo vienintelę kriminalinę bausmę, taikomą jaunuoliams – tai laisvės atėmimą, kuris skiriamas tik kaip *ultimo ratio* priemonė. Kitos numatytos sankcijos gali būti grupuojamos į auklėjamąsias priemones (nurodymai, pagalba auklėjant, auklėjimas specialiose įstaigose) bei pataisos priemones (įspėjimas, įpareigojimai, jaunimo areštas).⁷⁶ Tokia sistema paremta siekiu, kad nepilnametis patirtų kuo mažesnę intervenciją, o jam taikomos sankcijos būtų proporcingos. Literatūroje tokia valstybės pasirinkta baudžiamoji politika nepilnamečių atžvilgiu dar kitaip apibūdinama kaip keturių žingsnių diversija: pirma, taikant prioritetą netaikyti jokių sankcijų; antra, diversija, paremta mokymu kartu su mediacijos taikymo galimybėmis; trečia, diversija su intervencija – teismui skiriant pataisos priemones; ketvirta, laisvės atėmimo taikymu išimtiniais atvejais.⁷⁷

Viešieji darbai. Tai švelniausia bausmė pagal bausmių hierarchiją, kurios esmę lemia tai, jog nepilnamečiui skiriama prievolė atidirbti numatytą valandų skaičių viešųjų darbų, už kuriuos nėra atlyginama. Svarbu pažymėti, kad ši bausmė remiantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau - BVK) 39 str. 3 d. vykdoma tik rašytiniu nuteistojo sutikimu.⁷⁸ Toks reikalavimas grindžiamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 straipsnio 2 dalies nuostatomis, įtvirtinančiomis, kad niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą.⁷⁹ Apibrėžiant viešųjų darbų esmę, galima teigti, kad tai darbas visuomenės labui – sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose bei organizacijose, teikiančiose socialinę pagalbą, paslaugas arba paramą neįgaliesiems, socialiai remtiniams asmenims, ligoniams ir pan.⁸⁰ Parenkant konkretų darbą, kiek įmanoma labiau turi būti atsižvelgiama individualiai į nepilnamečio sveikatą, amžių, nusikalstamos veikos pobūdį bei specialybę, tačiau nuolat baudžiamosios

⁷⁵ The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą:

< <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> > .

⁷⁶ SAKALAUSKAS, G., GEČĖNIENĖ S., JATKEVIČIUS A. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001, 38-39.

⁷⁷ DUNKEL, F. *Juvenile justice in Germany: between welfare and justice*. Greifswald, 2004, p. 5.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 73-3084.

⁷⁹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildymais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 96-3016.

⁸⁰ ŠVEDAS, G. 46 straipsnio analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004. p. 118.

teisės ir kriminologijos specialistų pabrėžiama ir tai, kad šis darbas neturi žeminti jauno asmens orumo ir negali būti jam kančia.⁸¹ Kaip minėta, teismas, skirdamas viešuosius darbus, vadovaujasi bendrosios dalies nuostatomis, kurios nustato bausmių skyrimo pagrindus (BK 54 str.) ir bausmių ypatumus nepilnamečiams (90 str.), būtent 90 str. 2 d. numato, kad nepilnamečiams negali būti paskirta daugiau nei 240 valandų viešųjų darbų. Tai įstatymo numatyta viršutinė riba, todėl teismas, kiekvienu konkrečiu atveju skiria tokį viešųjų darbų valandų kiekį, koks jo nuožiūra yra tinkamiausias nepilnamečio asmens korekcijai atsižvelgiant į visus byloje nustatytus subjektyviuosius ir objektyviuosius požymius. Praktikoje viešuosius darbus nepilnamečiams teismas skiria santykinai retai. Remiantis statistiniais duomenimis, laikotarpiu nuo 2005 m. iki 2015 m. nuteistųjų šia bausme nepilnamečių skaičius už nusikaltimus svyravo nuo 23 (2005 m.) iki 5 (2010 m.), per pastaruosius dvejus metus skaičiai išlieka santykinai žemi: 2014 m. viešųjų darbų bausme buvo nuteisti 20 nepilnamečių, 2015 m. – 22 nepilnamečiai. Už baudžiamuosius nusižengimus teismai viešuosius darbus skiria dar rečiau: daugiausia šia bausme nuteistų nepilnamečių buvo 2011 m. (5), o 2014 m. – 2015 m. teismas viešųjų darbų neskyrė nė karto.⁸² Visgi, pažymėtina, kad Vakarų Europos praktikoje tai viena iš dažniausiai taikomų baudžiamųjų priemonių nusikaltusiems nepilnamečiams.⁸³ Todėl, manytina, kad ir Lietuvoje šios bausmės taikymas turėtų būti plečiamas.

Bauda. Tai nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui teismo nuosprendžiu skiriama valstybės prievartos priemonė, kuria kaltininkas įpareigojamas perduoti valstybei tam tikrą pinigų sumą. Pažymėtina, tai kad įstatymų leidėjas BK 90 str. 3 dalyje nurodė, kad nepilnamečiui skiriama bauda negali viršyti 50 MGL, tačiau minimalaus baudos dydžio nenurodė. Tačiau vadovaujantis BK 47 str., nustatančiu bendrąsias šios bausmės skyrimo taisykles, galima daryti išvadą, kad minimali bauda turėtų būti 1 MGL dydžio. Štai Rusijos BK 88 str. 2 d. numatyta, kad baudos dydis gali būti nuo 1 iki 50 tūks. rublių,⁸⁴ o Vokietijos teisės sistemoje nors įpareigojimas sumokėti tam tikrą pinigų sumą priskiriamas prie baudžiamojo poveikio priemonių, tačiau nei minimali, nei maksimali suma konkrečiai įstatyme nenurodyta.⁸⁵ Skiriant baudą kaip kriminalinę bausmę bei kartu

⁸¹ ДРАКШЕНЕ, А. Формирование нравственно-психологических черт личности работающего несовершеннолетнего правонарушителя – Сборник научных работ. Вильнюс, 1980, p. 248-255.

⁸² Teismų nuteistų nepilnamečių skaičius. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: < <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1701&status=A> >.

⁸³ GENG, B., Kirte W. *Soziale Trainingskurse und andere neue ambulante Massnahmen nach dem JGG in Deutschland. BJM (Hrsg.)*. Bonn, 1998, p. 95.

⁸⁴ The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą:

< <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> >.

⁸⁵ SAKALAUSKAS, G., GEČENIENĖ, S., JATKEVIČIUS, A. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001, 44.

nustatant jos konkretų dydį, būtina įvertinti nepilnamečio asmenybę bei realias galimybes sumokėti paskirtą sumą, taip pat atsižvelgti, ar paskyrus baudą bus pasiekti bausmei keliami tikslai. Pavyzdžiui, „nepilnametis A. M. savarankiškų pajamų neturi, šeimos materialinė padėtis nėra lengva, pats nuteistasis teismui deklaruoja, jog nei dirbti, nei lankyti mokyklos nenori, o jam skirtą bausmę vertina kaip motinos prievolę sumokėti už jį baudą. Todėl nėra jokio pagrindo manyti, kad bauda yra pakankama priemonė nubausti nepilnametį A. M.“⁸⁶ Remiantis baudžiamosios teisės doktrina bei tarptautine praktika, pastabėtina vyraujanti nuomonė, kad bauda yra efektyvi bausmė bei adekvati alternatyva su laisvės apribojimu susijusioms bausmėms.⁸⁷ Tačiau kalbant apie nepilnamečius svarbu pažymėti, kad bauda visais atvejais gali būti skiriama tik dirbančiam ir savo turto turinčiam nepilnamečiui, kaip tai numatyta BK 90 str. 3 d., todėl manytina, kad bet kuriuo atveju skiriant baudą reiktų atkreipti dėmesį, jog nepilnamečių darbas kitaip nei suaugusiųjų paprastai yra laikino pobūdžio ir didelės baudos jis gali nesumokėti. Remiantis statistiniais duomenimis, bauda skiriama santykinai retai. Laikotarpiu nuo 2005 m. iki 2015 m. bauda nuteistų nepilnamečių skaičius svyravo nuo 89 nepilnamečių (2005 m.) iki 30 nepilnamečių (2007 m.) už nusikaltimus. 2014 m. teismas šią bausmę skyrė 51 nepilnamečiui, 2015 m. – 44 nepilnamečiams. Už baudžiamuosius nusižengimus bauda buvo skiriama dar mažiau kartų: daugiausiai kartų ji buvo skirta 2005 m. (25 nepilnamečiams), mažiausiai – 2015 m., kai šia bausme nuteisi tik 2 nepilnamečiai.⁸⁸

Laisvės apribojimas. Laisvės apribojimas yra viena iš vidutinio griežtumo bausmių rūšių, kurios esmę sudaro terminuotas įstatymo bei teismo nustatytų pareigų (draudimų ir įpareigojimų) taikymas nuteistajam. Pagal BK 48 str. 3 d., laisvės apribojimo bausmės turinį sudaro nuteistojo pareiga be teismo ar bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos, vykdyti teismo nustatytus įpareigojimus, laikytis teismo nustatytų draudimų bei atsiskaityti, kaip vykdomi draudimai ir įpareigojimai.⁸⁹ Priimdamas nuosprendį, teismas gali skirti vieną ar kelis draudimus ar įpareigojimus, kurie numatyti BK 48 str. 5 ir 6 dalyse, tačiau akcentuotina, kad šis sąrašas nėra griežtai apibrėžtas ar baigtinis, įstatymų leidėjas numato galimybę teismui paskirti ir kitus baudžiamajame įstatyme nenurodytus draudimus ar įpareigojimus, jeigu, jo nuomone, tai darytų teigiamą įtaką nuteistajam. Toks dispozityvus reguliavimas, manytina, padeda realizuoti bausmės individualizacijos principą, kuris ypač svarbus kalbant apie

⁸⁶ Panevėžio apygardos teismo 2009 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-119-511-2009.

⁸⁷ TAK, P. J. *Alternative Sanctions: Myth and Reality. European Journal on Criminal Policy and research on special issue on Consistency in Sentencing.* 1994, p. 5.

⁸⁸ Teismų nuteistų nepilnamečių skaičius. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: < <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1701&status=A> >.

⁸⁹ Kauno apygardos teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1034-348/2012.

nepilnamečius atsižvelgiant į jų socialinę brandą bei padeda įgyvendinti tikslingą nusikaltusių jaunuolių integraciją į visuomenę. Kaip teigia A. Drakšienė, būtent „pagrindinis laisvės apribojimo bausmės taikymo nepilnamečiams tikslas galėtų būti siekis iš dalies užpildyti socialinės kontrolės vakuumą, kuriuo pasinaudojo nusikalstamas veikas padarę nepilnamečiai, ir nustatyti teisinę jų elgesio kontrolę, kuri padėtų jiems teigiamai prisitaikyti visuomenėje ir sulaikytų juos nuo naujų nusikalstamų veikų“.⁹⁰ Pažymėtina ir tai, kad įstatymų leidėjas numatė teismo prerogatyvą atleisti asmenį nuo jam paskirtos laisvės apribojimo bausmės paskiriant jam BK IX skyriuje numatytą baudžiamojo poveikio priemonę, jei paskirtų įpareigojimų asmuo negali įvykdyti dėl objektyvių priežasčių (BK 48 str. 9 d., BVK 48 str.). Tačiau išanalizavus dabartinę įstatymų bazę, galima išvelgti dviprasmišką teisinį reguliavimą nepilnamečių atžvilgiu, kadangi pagal BK 67 str. 2 d. baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos *pilnamečiui* asmeniui nors to paties straipsnio 4 dalyje pažymima, kad nepilnamečiui asmeniui gali būti skiriamas turto konfiskavimas ar išplėstinis turto konfiskavimas. Tuo tarpu BK 82 str. 1 d. numato, kad nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, gali būti skiriamos auklėjamojo poveikio priemonės. Todėl pritartina nuomonei, jog siekiant išvengti dviprasmiško baudžiamosios normos interpretavimo, BK 49 str. 2 d. reikėtų nustatyti, kad nepilnamečiui, atleistam nuo laisvės apribojimo bausmės, teismas turi teisę be BK 67 str. 4 d. numatytų baudžiamojo poveikio priemonių paskirti ir BK 82 str. 1 dalyje numatytą auklėjamojo poveikio priemonę (es).⁹¹

Vertinant statistinius rodiklius, abejonių nekelia, jog teismas laisvės apribojimo bausmę nepilnamečiams taiko pakankamai dažnai. Analizuojant laikotarpį nuo 2005 m. iki 2015 m. pastebima, kad daugiausiai kartų ši bausmė skirta 2013 m., kai laisvės apribojimu už nusikaltimus buvo nuteisti 504 nepilnamečiai, mažiausiai 2005 m. – 305 nepilnamečiai. Per pastaruosius dvejus metus skaičiai išlieka stabiliai aukšti: 2014 m. teismas laisvę apribojo 495 nepilnamečiams, o 2015 m. šia bausme nuteiti 434 nepilnamečiai. Atitinkamai aptariant už baudžiamuosius nusižengimus skirtą laisvės apribojimą, pastebima, kad dažniausiai teismas šią bausmę skyrė 2011 m. (33 nepilnamečiams), mažiausiai kartų 2006 m. (13 nepilnamečių). Aktualu pažymėti, kad

⁹⁰ DRAKŠIENĖ, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*, 2006, nr. 61, p.42-56.

⁹¹ MACKEVIČIUS, T., RAKŠTELIS, M. Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas. *Jurisprudencija*, 2010 nr. 4 (122), p. 261-277.

2014 m. laisvės apribojimu už baudžiamuosius nusižengimus buvo nuteisti 27 nepilnamečiai, 2015 m. – 21 nepilnametis.⁹²

Areštas. Areštas kaip kriminalinė bausmė yra viena iš laisvės atėmimo rūšių, kuri trumpam laikui apriboja kaltininko laisvę ir suvaržo jo laisves. Kalėjimų departamento direktoriaus 2015 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. V-320, patvirtintas „Nuteistųjų, kuriems teismo nuosprendžiu paskirta arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, paskyrimo į konkrečią pataisos įstaigą ar areštinę aprašas“ numato, kad arešto bausmę, atsižvelgiant į nuteistųjų gyvenamąją vietą bei areštinėse esantį laisvų vietų skaičių, moterys atlieka Panevėžio pataisos namuose, o nepilnamečiai vyrai siunčiami į Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių – pataisos namus.⁹³ Svarbu pažymėti, kad pataisos įstaigos rūšis parenkama pagal nusikaltusio asmens amžių nuosprendžio priėmimo metu, nors praktikoje pasitaiko klaidų. Pavyzdžiui, „abu nuteistieji nusikalstamas veikas padarė nesukakę 18 metų amžiaus ir abiem taikyti BK XI skyriuje numatyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Tačiau pataisos įstaigos rūšis tokiems nuteistiesiems skiriama ne pagal šį kriterijų, o pagal jų amžių nuosprendžio priėmimo metu. Tokia išvada išplaukia iš BVK 77 straipsnio nuostatos, kad nepilnamečių pataisos namuose laisvės atėmimo bausmę atlieka nepilnamečiai nuteistieji bei pilnamečiai nuteistieji, palikti šiose pataisos įstaigose BVK 81 straipsnyje nustatyta tvarka. <...> Nuteistasis E. G., priešingai negu nuteistasis S. D., nuosprendžio priėmimo metu jau buvo pilnametis, todėl apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas bausmės atlikimo vietą nepilnamečių pataisos namuose dar nesulaukusiam pilnametystės nuteistajam S. D., analogiško sprendimo nuteistajam E. G. negalėjo priimti.“⁹⁴

Arešto bausmės terminas skaičiuojamas paromis, vadovaujantis BK 90 str. 4 d., nepilnamečiams teismas gali skirti nuo penkių iki keturiasdešimt penkių parų arešto. Pastebėtina tai, kad įstatymų leidėjas numatydamas arešto bausmę nepilnamečiams, nenustatė jokių amžiaus apribojimų, t.y. teismas ją gali skirti ir 14 metų sulaukusiam įstatymo pažeidėjui, kai tuo tarpu, pavyzdžiui, už administracinius teisės pažeidimus areštas gali būti skiriamas tik asmeniui, sulaukiam 18 metų (Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso 29 str.).⁹⁵ Dėmesį reiktų atkreipti į Vokietijos

⁹² Teismų nuteistų nepilnamečių skaičius. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: < <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1701&status=A> >.

⁹³ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2015 m. rugpjūčio 31 d. įsakymas Nr. V-320 „Nuteistųjų, kuriems teismo nuosprendžiu paskirta arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, paskyrimo į konkrečią pataisos įstaigą ar areštinę tvarkos aprašas. TAR, 2015 m. Nr. 13248.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2009.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1.

praktiką – čia ši pataisos priemonė laikoma viena iš griežčiausių sankcijų, todėl skiriama nepilnamečiui padarius pakankamai sunkią veiką. Jaunuoliams areštas gali būti paskirtas nuo dviejų iki 28 dienų, skiriant laisvalaikio areštą (vienam ar dviem savaitgaliams), trumpalaikį areštą (dvi dienos prilyginamos vienam laisvalaikio areštui), ilgalaikį areštą (nuo vienos iki keturių savaičių).⁹⁶

Kalbant abstrakčiai, teisės doktrinoje diskutuojama apie arešto bausmės prasmingumą, jos trumpalaikio „šoko terapijos“ efektyvumą ir visgi didesnė dalis tyrinėtojų laikosi nuomonės, jog toks įkalinimas gali būti efektyvus tik nedidelei daliai nuteistųjų.⁹⁷ Empirinių duomenų analizė, leidžia teigti, kad, pavyzdžiui, viešųjų darbų bausmė daug labiau sumažina recidyvo tikimybę, nei trumpalaikis įkalinimas.⁹⁸ Todėl atsižvelgiant į nepilnamečio asmenybės psichologinius bei socialinius ypatumus, kurie sudaro prielaidas neadekvačiai reaguoti į socialinės aplinkos pasikeitimus, pritaria nuomonei, kad tikslinga apriboti jos taikymo galimybes nepilnamečiams.⁹⁹

Analizuojant statistinius duomenis, pastebėtina, kad panašios praktikos laikosi ir teismai, arešto bausmę tendencingai taikydami vis rečiau. Laikotarpiu nuo 2005 m. iki 2015 m. pastebimas tendencingas skaičių mažėjimas, kai 2005 m. areštas už nusikaltimus buvo paskirtas 108 nepilnamečiams, o 2015 m. 38 nepilnamečiams. Įdomu pastebėti, kad, pavyzdžiui 2004 m. arešto bausmę nepilnamečiams teismas skyrė net 395 nepilnamečiams. Baudžiamųjų nusižengimų atveju, situacija panaši – 2005 m. teismas areštu nubaudė 40 nepilnamečių, kai tuo tarpu 2015 m. arešto bausmę atliko tik 4 nepilnamečiai.¹⁰⁰

Terminuotas laisvės atėmimas. G. Švedas laisvės atėmimo bausmę apibrėžia kaip nusikaltimą padariusio asmens izoliavimą pagal įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, uždarius jį tam tikram laikui specialioje valstybinėje įstaigoje siekiant pataisymo tikslo.¹⁰¹ Nors šiandieninė baudžiamosios politikos analizė neįsivaizduojama be laisvės atėmimo bausmės ir jos taikymo praktikos, tačiau platesnių socialinių požiūrių

⁹⁶ SAKALAUSKAS, G., GEČĖNIENĖ, S., JATKEVIČIUS, A. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001, 47.

⁹⁷ SAKLAUSKAS, G., ČEPAS A. Ar prasminga arešto bausmė?. *Teisės problemos*, 2009 Nr. 4 (66), p. 25.

⁹⁸ TAK, P. Netherlands successfully implements community service orders. In: Tonry M. H., Hatlestad K. (eds) *Sentencing Reform in Overcrowded Times: A Comparative Perspective*. New York: Oxford University Press, 1997, p. 203.

⁹⁹ Teisingumo ministerijos administracinės ir baudžiamosios justicijos departamento Baudžiamosios justicijos skyriaus 2010 m. vasario 09 d. pažyma apie Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normų, reglamentuojančių arešto bausmės taikymą, stebėseną. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.]

Prieiga per internetą < http://www.tm.lt/dok/Stebesena_aresto_bausmes_taikymas.pdf >.

¹⁰⁰ Teismų nuteistų nepilnamečių skaičius. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: < <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1701&status=A> >.

¹⁰¹ ŠVEDAS, G. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2003 p. 61.

kaita nulėmė kritinį šios bausmės vertinimą.¹⁰² Tai griežčiausia prievartos priemonė, kuri kaip *ultimo ratio* priemonė, turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais užkertant nepilnamečių nusikalstamus veiksmus, kaip tai numatyta Jungtinių Tautų nepilnamečių, iš kurių atimta laisvė, apsaugos taisyklių (toliau – Havanos taisyklių) 2 straipsnyje „Nepilnamečių laisvės atėmimas turėtų būti kraštutinė priemonė ir trukti minimalų būtiną laiką ir taikomas tik išimtiniais atvejais“.¹⁰³ Tokia nuostata pagrįsta, kadangi, kaip teigiama teisės šaltiniuose, paprastai, nepilnamečiai nesirengia padaryti nusikaltimo ir nenumato kėsintis objekto ir dalyko; jiems dažnai būdinga staigi tyčia, kurią įgyvendinti jie pasinaudoja primityviais būdais ir priemonėmis, daugeliu atvejų dėl savo individualių psichikos savybių jie nevisiškai suvokia teisinių, socialinių-psichologinių savos veikos padarinių ir dėl to lengvabūdiškai tikisi jų išvengti, ir t.t.¹⁰⁴ Tokios įžvalgos minimos ir teismų nutartyse, svarstant laisvės atėmimo bausmės paskyrimo klausimą, pavyzdžiui, „iš nagrinėjamos bylos duomenų ir kitų nuosprendžių matyti, kad E. R. akivaizdžiai trūksta socialinės brandos, nes nusikalstamas veikas jis padarė spontaniškai, vedinas tą akimirką jį apėmusių emocijų ir norų (pavogė dviratį, norėdamas pasivažinėti; būdamas neblaivus triukšmavo ir keikėsi laiptinėje vėliu paros laiku, nes nebuvo įleidžiamas į pažįstamo butą; būdamas neblaivus žodžiu konfliktavo su netoliese buvusiais asmenimis ir vėliau dėl to panaudojo fizinį smurtą, sutrikdė visuomenės rimtį ir tvarką). Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgęs į bausmės proporcingumo reikalavimus, į nepilnamečio asmens padaryto nesunkaus nusikaltimo pobūdį, įvertinęs siektinus bausmės tikslus, priėjo prie pagrįstos išvados, kad pačios griežčiausios laisvės atėmimo bausmės skyrimas E. R. nusikalstamiems polinkiams pakeisti nėra būtinas“.¹⁰⁵

Remiantis BK 91 str. 3 d. terminuotą laisvės atėmimą nepilnamečiui teismas gali skirti, tik tada, jeigu yra pagrindas manyti, kad kitos rūšies bausmių nepilnamečio nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka, arba jeigu nepilnametis padarė sunkų nusikaltimą. Panašiai suformuota Vokietijos Jaunimo teisenos nuostata, kad laisvės atėmimas galimas tik, kai „jaunuolio auklėjimui dėl jo kenksmingų polinkių, kurie išryškėjo veikoje, nepakanka auklėjamųjų arba pataisos priemonių, arba kai dėl kaltės

¹⁰² SAKALAUŠKAS, G., BIKELIS, S., KALPOKAS V. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 24.

¹⁰³ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010 and explanatory memorandum [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/CDCJ%20Recommendations/GuidelinesChild-FriendlyJusticeE.pdf>>

¹⁰⁴ MICHAILOVIČ, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p.40

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-77/2014.

sunkumo kriminalinė bausmė yra būtina.¹⁰⁶ Todėl Vokietijos teismų praktikoje skiriant šią bausmę skiriamas ypatingas dėmesys. Teismų formuojama pozicija, kad laisvės atėmimo taikymas jaunimui pirmiausia turi būti paremtas auklėjamaisiais tikslais, todėl ją taikant nepilnamečiams negali būti vadovaujamosi tais pačiais pagrindais, kurie numatyti laisvės atėmimą skiriant suaugusiems.¹⁰⁷

Teismų praktikoje taikant terminuotą laisvės atėmimo bausmę atsižvelgiama į daugybę faktorių: asmens elgesio ypatumus prieš ir po padarytos nusikalstamos veikos, prieš tai skirtas baudžiamojo poveikio priemonės, nepilnamečio polinkį pakartotinai nusikalsti ir kt. Pavyzdžiui, „kaip matyti iš pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, skiriant bausmę E. G. atsižvelgta į visas reikšmingas aplinkybes: jis nuolatos daro nusikalstamas veikas, du kartus atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, paskiriant auklėjamojo poveikio priemonės, kurios teigiamos įtakos jo elgesiui neturėjo, gyvena su motina, kuri dažnai jį palieka be priežiūros. Netgi šios baudžiamosios bylos teismo nagrinėjimo laikotarpiu įtariamas padaręs keletą vagysčių. Teismas padarė išvadą, kad ne laisvės atėmimo bausmės E. G. nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka.“¹⁰⁸ Kitoje byloje teismas pažymėjo, kad „D. K. <...>būdamas nepilnametis jau teisiamas ketvirtą kartą ir kad paskutinę nusikalstamą veiką padarė praėjus vos dviem paroms po 2006 m. spalio 26 d. nuosprendžio paskelbimo, kuriuo buvo nuteistas už tyčinio nusikaltimo padarymą, atidedant paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą. Šių duomenų pagrindu, kaip to ir reikalaujama BK 91 straipsnio 3 dalyje, kurioje nurodyta, kad terminuotą laisvės atėmimą nepilnamečiui teismas gali skirti, jeigu yra pagrindas manyti, kad kitos rūšies bausmių nepilnamečio nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka, kolegija sprendė, kad nuteistasis dėl anksčiau padarytų nusikaltimų jokių išvadų nepadarė, anksčiau padarytos bausmės jo nesulaikė nuo naujų nusikaltimų darymo, nepaveikė jo, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų“.¹⁰⁹

Visgi, teismų praktikoje pasitaiko ir abejotinų vertinimų bei argumentų skiriant laisvės atėmimo bausmę nepilnamečiams, kaip pavyzdžiui: „aptartos aplinkybės apibūdina nuteistą kaip jauną asmenį, neturintį tvirtų moralinių nuostatų ir nesilaikantį visuotinai priimtų elgesio normų. Todėl apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad vien auklėjamojo poveikio priemonių paskyrimo, atidėjus laisvės atėmimo bausmės vykdymą, nepakanka.“¹¹⁰ arba „teisėjų kolegija, įvertinusi visas bausmės skyrimui

¹⁰⁶ SAKALAUSKAS, G., GEČENIENĖ, S., JATKEVIČIUS, A. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001, 42.

¹⁰⁷ Ibid., p. 43.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2009.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-762/2007.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8/2011.

reikšmingas aplinkybes, konstatuoja, kad aptartos aplinkybės patvirtina neigiamą I. S. orientaciją visuomenėje, susiformavusias antvisuomenines nuostatas ir nenorą laikytis įstatymų, todėl pirmosios instancijos teismas pagrįstai padarė išvadą, kad I. S. padaryti nusikaltimai buvo ne atsitiktiniai poelgiai, o dėsningas nusikalstamas elgesys¹¹¹. Pritartina G. Sakalausko nuomonei, kad taip argumentuodami teismai neatsižvelgia į baudžiamųjų ypatumų paskirtį nepilnamečiams, kadangi būtent tokio amžiaus asmenys dar neturi susiformavusių tvirtų moralinių nuostatų ir dėl šios priežasties dažnai ir yra linkę nesilaikyti visuotinai priimtinių taisyklių, pažeisdami įstatymus. Abejotina, kad šių moralinių vertybių geriausia jiems pavyktų išmokti įkalinimo įstaigose, kurių žalingumas šiuo požiūriu jau ne kartą įrodytas mokslininkų.¹¹² Nors, remiantis statistiniais duomenimis terminuotas laisvės atėmimas teismų taikomas dažniausiai lyginant su kitomis bausmėmis, tačiau pastebimas nuoseklus šios bausmės skyrimo mažėjimas: antai 2004 m. laisvės atėmimo bausme buvo nuteisti 1007 nepilnamečiai, o 2014 m. – 445 bei 2015 m. – 411 nepilnamečių.¹¹³ Laikotarpiu nuo 2005 m. iki 2015 m. didžiausias laisvės atėmimo skyrimo protrūkis pastebimas 2005 m. – ši bausmė skirta 805 nepilnamečiams, rečiausiai taikyta 2013 m., kai ja buvo nuteisti 405 nepilnamečiai.

Minėta, kad BK 80 str. nustato nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį, todėl teismas, skirdamas bet kurią iš anksčiau paminėtų bausmių, be bendrųjų bausmių skyrimo pagrindų, numatytų BK 54 str. 2 d., privalo atsižvelgti į papildomus BK 91 str. numatytus veiksnius: 1) nepilnamečio gyvenimo ir auklėjimo sąlygas; 2) nepilnamečio sveikatos būklę ir socialinę brandą; 3) anksčiau taikytas poveikio priemones ir jų veiksmingumą; 4) nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo. Panašias aplinkybes vertina ir Rusijos teismai, skirdami nepilnamečiui bausmę. Rusijos baudžiamajame kodekse numatyta pareiga įvertinti nepilnamečio gyvenimo ir auklėjimo sąlygas, psichinį išsivystymą, kitas asmenybės ypatybes, taip pat į vyresnių asmenų jam daromą įtaką.¹¹⁴

Logiška būtų manyti, kad pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas būtent šiai individualiai (specialiajai) nepilnamečio prevencijai, nors BK komentare išsakoma nuomonė, kad BK 80 str. „išvardyti elementai iš esmės konkretizuoja pagrindines baudžiamosios teisės funkcijas, kurios negali būti paneigtos jokių išskirtinumu“, o

¹¹¹ Šiaulių apygardos teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-517-332/2013.

¹¹² SAKALAUSKAS, G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. *Teisės problemos*, 2013, Nr. 3 (81), p. 42.

¹¹³ Teismų nuteistų nepilnamečių skaičius. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: < <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1701&status=A> >.

¹¹⁴ The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> > .

„nepilnamečiams taikomos tokios pat bausmės kaip ir skiriamos suaugusiems asmenims turi ir tą pačią paskirtį“.¹¹⁵ Tačiau kaip taikliai pažymi G.Sakalauskas, „taikant baudžiamąją atsakomybę nepilnamečiams būtent individualiosios (specialiosios) prevencijos lyginamasis svoris yra pabrėžtas ir išryškintas – tai sudaro ir turi sudaryti bendrųjų baudžiamosios atsakomybės funkcijų disproporciją, disbalansą, netgi leidžia jas tarpusavyje supriešinti“.¹¹⁶ Visgi, teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismas teikia pirmenybę bendriesiems bausmių skyrimo tikslams, numatytiems BK 41 str. ir neatsižvelgia į nepilnamečių delinkventinio elgesio ypatumus, nesivadovauja tarptautiniais pripažintais standartais ar teisės kriminologų išvalgomis. Pavyzdžiui, neišsamus argumentavimas, vien teigiant, kad „nusikaltusiems nepilnamečio polinkiams pakeisti nepakanka“¹¹⁷ kitų, be laisvės atėmimo bausmių, turėtų būti kritikuotinas ir eliminuotas iš teismų praktikos.

Svarbi ir pačių teisėjų pozicija taikant baudžiamąją atsakomybę nepilnamečiams. Vilniaus miesto apylinkės teisėja Virginija Liudvinavičienė pažymi, kad „nuteisti bet kurį žmogų, o ypač nepilnametį – sunku. Priimant sprendimą turi būti išlaikyta nesuinteresuotumo dvasia, kuri įkvėptų nusikaltusiam jaunam žmogui didesnę atsakomybės jausmą, tačiau kartu ir nukentėjusiajam suteiktą ramybę, saugumą, tikėjimą ir didžiulį norą atleisti bei pasitikėti teisingumą vykdančia institucija. Skirdama bausmes jauniems žmonėms, visada ilgiau svarstau, kokia bausmės rūšis jauną žmogų ne nubaustų, o suteiktą didžiulę viltį pakilti, patikėti savimi ir nebenusikalsti. Mūsų įstatymai suteikia alternatyvą pasirenkant nepilnamečiams skiriamų bausmių rūšis ir dydžius, todėl labai svarbu išsiaiškinti aplinkybes, sąlygojusias nusikalstamos veikos padarymą, ir paskirti teisingą bausmę“.¹¹⁸ Taip pat, kaip pastebi vaikų psichiatras Linas Šlušnys, būtina atsižvelgti į tai, jog paauglystėje agresija bei smurtas dažniausiai susijęs su fiziniu ir dvasiniu asmens brendimu. Pasak jo, nepilnametis linksta į agresiją, jei jis jaučiasi nesaugus savo šeimoje, ir tai susiję su dvasiniu poreikių stoka, o ne su materialiu turtu.¹¹⁹ Todėl bet kokia skiriama bausmė turi pirmiausia būti nukreipta į jauno asmens resocializaciją, o ne nubaudimą. Kovoti su smurto apraiškomis būtina, bet kartu pažymėtina, kad taikant bet kurią bausmę, kaip kraštutinę baudžiamosios atsakomybės

¹¹⁵DRAKŠIENĖ, A. 80 straipsnio analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 429.

¹¹⁶ SAKALAUSKAS, G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. *Teisės problemos*, 2013, nr. 3 (81), p. 38.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-478/2012.

¹¹⁸ LABOKAITĖ, R. et. al. *Žurnalas Teismai*. LT. Vilnius: Nacionalinė teismų administracija, 2015, nr. 2 (18), p. 22.

¹¹⁹ ŠLUŠNYS, L., ŠUKYTĖ, D. *Dėmesio: paauglystė*. Vilnius: Tyto alba, 2015, p. 68.

realizacijos formą, privalu akcentuoti jauno asmens poreikius ir tolimesnę perspektyvą į socialinę integraciją visuomenėje.

Apibendrinant tai kas išdėstyta, galima teigti, kad Lietuvoje nepilnamečiams taikoma sąlyginai griežta bausmių sistema. Terminuotas laisvės atėmimas išlieka viena iš dažniausiai skiriamų bausmių, kai tuo tarpu viešieji darbai teismo skiriami nepagrįstai retai. Tokia bausmių skyrimo tendencija neatitinka tarptautinėje teisėje įtvirtintų standartų, kuriuose pabrėžiama apie būtinybę riboti su laisvės atėmimu susijusių bausmių skyrimą nepilnamečiams ir tik išimtiniais atvejais izoliuoti jauną asmenį, kuris pažeidė įstatymą, nuo visuomenės. Sektinu pavyzdžiu galėtų tapti Vokietijos suformuota pozicija, jog laisvės atėmimo bausmė skiriama tik kaip *ultimo ratio* priemonė. Teismų praktikos analizė taip pat leidžia suabejoti, ar įstatymo leidėjo numatyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai skiriant bausmes nelieka šešėlyje. Tokia išvada lemia tai, kad teismas, spręsdamas bausmės skyrimo klausimą nepilnamečiui, inertiškai prioritetą linkęs teikti bendriesiems bausmės tikslams, tokiu būdu per mažai dėmesio skirdamas nepilnamečio delinkventinio elgesio ypatumams. Visgi, būtina pabrėžti, kad „parenkant bausmės rūšį, nustatant jos dydį, būtina atsižvelgti į jauną kaltininko amžių, į tai, kad nepilnametis – tai asmuo, pradantis savarankišką gyvenimą, kurio asmenybė formuojasi, todėl teismo taikomos baudžiamajame įstatyme numatytos bausmės ir kitos poveikio priemonės turi būti pirmiausia siejamos su pagalba nepilnamečiui, jo būsima resocializacija, globa ir tik po to su jo nubaudimu už padarytą nusikaltimą.“¹²⁰

2.2. Auklėjamųjų poveikio priemonių skyrimas nepilnamečiams

Siekiant humanizuoti baudžiamąją nepilnamečių atsakomybę bei sumažinti jos represyvumą, įstatymų leidėjas įtvirtino auklėjamųjų poveikio priemonių sistemą, kuri padeda resocializuotis ir adaptuotis jauniems teisės pažeidėjams. Manytina, kad būtent šių priemonių taikymas turėtų tapti valstybės nepilnamečių baudžiamosios politikos esme ir taisykle, o ne išimtimi. Tokia idėja atsispindi ir 2006 m. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonėje, kurioje pabrėžiama, kad nepilnamečių delinkventinio elgesio užkardymui „turi būti rastos veiksmingos priemonės, iš esmės paremtos trimis principais – prevencija, baudžiamosiomis auklėjamosiomis priemonėmis ir jaunų

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77/2014.

pažeidėjų socialine integracija ir reintegracija“.¹²¹ Tačiau vadovaujantis sisteminiu požiūriu pagal dabar galiojančią teisinę įstatymų bazę teigtina, kad auklėjamosios poveikio priemonės, turinčios būti įprastine nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės forma, lieka jos šešėlyje. Tokią nuostatą patvirtina ir teismų praktikos analizė, kadangi bausmių skyrimui teismas vis dar taiko prioritetą baudžiamųjų poveikio priemonių atžvilgiu.

Teisinėje literatūroje auklėjamo poveikio priemonė apibrėžiama kaip teismo skiriama prievartos priemonė, kuria apribojamos įstatymus pažeidusio nepilnamečio teisės ir laisvės, jam nustatomi tam tikri įpareigojimai arba draudimas, kuriais siekiama pataisyti nepilnamečių ir jų ugdyti, padėti jam integruotis konkrečioje socialinėje aplinkoje ir sulaikyti jį nuo kitų neteisėtų veikų padarymo.¹²² Šių draudimų ir įpareigojimų visuma sudaro nuoseklią sistemą, kuri tam tikra tvarka, atspindinčia jų griežtumą, išsamiai išdėstyta baudžiamajame įstatyme ir teismams privaloma. Pabrėžtina, kad auklėjamojo poveikio priemonės nėra kriminalinė bausmė, todėl jų taikymas nenulemia teistumo atsiradimo. Teismų praktikoje pripažįstama, kad pirmiausia „skiriant auklėjamojo poveikio priemones daugiausia dėmesio skiriama ne tiek pačiam nubaudimui, kiek jauno žmogaus asmenybės korekcijai ir tolesnei jo integracijai į pozityvią mikrosocialinę aplinką. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas privalo nepilnamečio asmenybę vertinti kompleksiskai (tiek teigiamas, tiek neigiamas savybes) ir individualizuodamas bausmę, skirti tokias poveikio priemones, kurios didintų nepilnamečio resocializacijos bei adaptacijos visuomenėje galimybes, skatintų asmenybės ugdymą.“¹²³ Panašus siekis buvo numatytas ir baudžiamajo kodekso projekte, kuriame norėta sukurti tokią poveikio sistemą, „kurios tikslas ne tiktaisti bausti nusikaltusius nepilnamečius, bet juos auklėti, ugdyti atsakingumą už savo poelgius ir padėti integruotis konkrečioje socialinėje aplinkoje gyventi ir dirbti“.¹²⁴

BK 82 str. reglamentuoja auklėjamojo poveikio priemonių, taikytinų nepilnamečiams, sistemą. Šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad nepilnamečiui, padariusiam nusižengimą ar nusikaltimą ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, taip pat nepilnamečiui, kuriam atidėtas bausmės vykdymas arba kuris lygtinai paleistas iš

¹²¹ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje (2006/C 110/13), 2006 5 9, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 110/75.

¹²² DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.141.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-409/2009; Kauno apylinkės 2014 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-599-954/2014.

¹²⁴ DRAKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso projekte. *Teisė*, 1998, nr. 32, p. 40.

pataisos įstaigų Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso XI skyriuje numatytais pagrindais, gali būti skiriamos šios auklėjamojo poveikio priemonės:

- 1) Įspėjimas;
- 2) Turtinės žalos atlyginimas;
- 3) Nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai;
- 4) Atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti;
- 5) Elgesio apribojimas;
- 6) Atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą.

Lietuvoje teismas remdamasis savo prerogatyva nepilnamečiui galis skirti ne daugiau kaip tris tarpusavyje suderintas auklėjamojo poveikio priemones (BK 82 str. 2 d.). Kiekvienos jų turinys aptartas atskiruose straipsniuose, kuriuose reglamentuojama jų skyrimo tvarka, o šių auklėjamojo priemonių nevykdymo pasekmės numatytos BK 89 straipsnyje. Tikslinga išsamiau aptarti šias teismo skiriamas auklėjamojo poveikio priemones: elgesio apribojimą, nemokamus auklėjamojo pobūdžio darbus bei turtinės žalos atlyginimą, kadangi praktikoje jos taikomos dažniausiai bei apžvelgti problematinius aspektus skiriant šias priemones.

Elgesio apribojimas. Vertinant nepilnamečio elgesio apribojimo turinį, yra nuomonių, kad tai viena griežtesnių įstatyme numatytų auklėjamojo poveikio priemonių. Visgi, privalu akcentuoti, kad tokiais suvaržymais siekiama pozityvių tikslų ir rezultatų – apsaugoti jauną įstatymų pažeidėją nuo jam blogą įtaką darančios aplinkos ir padėti jam reintegruoti į visuomenę. Elgesio kontrolės turinys atsispindi BK 87 straipsnyje, kuriame numatyti teismo galimi skirti įpareigojimai, draudimai, jų skyrimo ir vykdymo tvarka. Pažymėtina, kad ši auklėjamojo poveikio priemonė savo esme turi panašumų į laisvės apribojimo bausmę (BK 48 str.), tačiau atribojant elgesio apribojimą nuo laisvės apribojimo galima išskirti šiuos pagrindinius skirtumus: 1) elgesio apribojimą teismas gali paskirti, kai nepilnametis yra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar atidėjus bausmės vykdymą; laisvės apribojimas priešingai – skiriamas už nusikaltimus, kai nėra teisinio pagrindo nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės vykdymo atidėjimo; 2) skirtinga skyrimo trukmė, t.y. elgesio apribojimą teismas gali paskirti nuo 30 dienų iki 12 mėnesių, tuo tarpu laisvės apribojimas skiriamas nuo 3 mėnesių iki 2 metų; 3) skirtingi šių priemonių nevykdymo ar vengimo atlikti padariniai;¹²⁵ 4) numatyti įpareigojimai ir

¹²⁵ Panevėžio apygardos teismo 2011 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-837-350/2011.

draudimai apribojant nepilnamečio elgesį iš dalies skiriasi nuo tų, kurios teismas skiria taikydamas laisvės apribojimo bausmę ir kt.¹²⁶

Praktikoje neaiškumų dažniausiai kyla dėl nepilnamečio pareigos atsiskaityti apie įpareigojimų ir draudimų vykdymą. „Pažymėtina, kad jokie šiuo metu galiojantys teisės aktai nereglamentuoja tvarkos, kaip nepilnametis turėtų atsiskaityti apie įpareigojimų ir draudimų vykdymą. Tokia papildoma nusikaltusio nepilnamečio elgesio kontrolės forma galbūt ir būtų efektyvi, tačiau, kolegijos nuomone, pirmiausia ji turėtų būti aiškiai nustatyta, su ja toks nepilnametis turėtų būti supažindintas ir tik tada būtų galima iš jo reikalauti atitinkamo elgesio – reikalauti periodiškai atsiskaitinėti apie jam skirtų įpareigojimų ir draudimų vykdymą. Kita vertus, BK 87 str. 4 d. prasme teismas neturi pareigos nustatyti tokią tvarką ar įpareigoti tai padaryti bet kokią kitą instituciją. Tai reiškia, kad konkrečiame teismo nuosprendyje privalomai jis ir neturi būti nurodytas. Kolegijos nuomone, ši pareiga nepilnamečiam kaltininkui privalo būti išaiškinta jo elgesį kontroliuojančios institucijos atsakingam pareigūnui supažindinant nepilnametį su elgesio apribojimo taikymo sąlygomis ir atsakomybe už jam nustatytų įpareigojimų bei draudimų nevykdymą.“¹²⁷ Taigi, darytina išvada, kad nepilnametis apie jam teismo paskirtų įpareigojimų ir draudimų vykdymą atsiskaito teismui arba kitoms šios auklėjamojo poveikio priemonės vykdymą kontroliuojančioms institucijoms ar pareigūnams.

Nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai. Nemokami darbai – tai nesudėtingi darbai, kuriems nebūtinai specialus pasirengimas ar išsilavinimas bei kuriuos nepilnametis laisvu nuo mokymosi ar darbo laiku privalo atlikti visuomenės labai neatlygintinai sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos ar kitose valstybinėse ar nevalstybinėse įstaigose ar organizacijose, kuriose darbas gali turėti auklėjamąjį pobūdį. Šiais darbais „siekama ne kompensuoti konkrečią nusikaltimu padarytą žalą, bet pripratinti nepilnametį prie visuomeniškai priimtino gyvenimo būdo ir ugdyti gailesčio ir pagarbos kitiems žmonėms jausmus“.¹²⁸ Pabrėžtina, kad skiriant šią auklėjamojo poveikio priemonę būtinas nepilnamečio rašytinis sutikimas, tačiau įstatymas nereglamentuoja situacijų, kai toks sutikimas nėra duodamas. Kai kurie autoriai teigia, kad tokiais atvejais galima įstatymo analogija su viešųjų darbų bausme ar nemokamų darbų baudžiamąja poveikio priemone, kuriems taip pat būtinas nuteistojo sutikimas. Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamąjoje teorijoje nepripažįstama nei teisės, nei įstatymo analogija,¹²⁹

¹²⁶ DRKŠIENĖ, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*, 2006 Nr. 61, p 46.

¹²⁷ Panevėžio apygardos 2009 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-403-491-2009.

¹²⁸ DRKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso projekte. *Teisė*, 1998, nr. 32, p. 48.

¹²⁹ ŠVEDAS, G., PAVILIONIS, V. 1-7 straipsnių analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004. p. 32.

todėl manytina, kad teismas turėtų vadovautis BK 89 str. nuostatomis, kuriose numatytos bendros auklėjamojo poveikio priemonių nevykdymo ar jų netinkamo vykdymo pasekmės. Praktikoje diskusijų kyla ir dėl neaiškaus termino nustatymo, kadangi, BK 85 str. numatyta, kad teismas gali skirti nuo 20 iki 100 valandų nemokamų auklėjamojo pobūdžio darbų, bet „priešingai nei reglamentuojamas kitų asmenų baudžiamojo poveikio priemonių skyrimas (LR BK 70 str. 1 d.), nepilnamečiams skiriant nemokamus auklėjamojo pobūdžio darbus teismui nėra numatoma pareiga nustatyti šių darbų atlikimo terminą. Tačiau pritariama teismo argumentams, kad „remiantis teisingumo ir protingumo principais <...> pažymėtina, jog teismų sprendimai turi būti aiškūs ne tik proceso šalims, bet ir juos vykdysiančioms institucijoms. Šiuo atveju, apylinkės teismas, atsisakydamas nustatyti nemokamų auklėjamojo pobūdžio darbų atlikimo terminą, nepagrįstai nustatė neapibrėžtą sprendimo vykdymo terminą, kuris, kaip nurodoma prokuratūros skunde, daro neaiškų teismo sprendimo vykdymą ne tik institucijai, kuri privalo jį vykdyti, bet ir nuo baudžiamosios atsakomybės atleistam asmeniui, kadangi negalima nustatyti iki kada teismo sprendimas turi būti įvykdytas, kada asmuo gali būti laikomas vengiančių atlikti auklėjamojo pobūdžio priemonę ir pan.“¹³⁰ Kitokia praktika, manytina, prieštarautų teisinio apibrėžtumo, protingumo bei teisingumo principams, todėl teismas, skirdamas nemokamus auklėjamojo pobūdžio darbus, autorės nuomone, kiekvienu atveju turėtų nustatyti terminą per kurį turi būti įvykdytas įsiteisėjęs teismo sprendimas, manytina, kad toks laikotarpis neturėtų būti ilgesnis nei vieneri metai.

Turtinės žalos atlyginimas. Tai viena iš auklėjamojo poveikio priemonių, kuri remiantis įstatymu skiriama tik tuo atveju, kai nepilnametis turi lėšų, kuriomis savarankiškai disponuoja arba padarytą žalą gali pašalinti savo darbu. Taigi nuteistojo nepilnamečio tėvai, kiti įstatyminiai jo atstovai ar kiti asmenys savo iniciatyva ir lėšomis neatlygina ir nepašalina turtinės žalos už nepilnametį.¹³¹ Tokia nuostata teisinga ir pagrįsta, kadangi Lietuvos baudžiamojoje teisėje nėra pripažįstama trečiųjų asmenų baudžiamoji atsakomybė, priešingai nei civilinės atsakomybės atveju, kai už nepilnamečio padarytą žalą jam neturint turto, privalo atlyginti jo tėvai, įtėviai ar rūpintojai ar mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos, jei tuo metu jos buvo prižiūrimas (CK 6.276 str.). Teisios L. Ūselė bei M. Dobrynina, teigiančios, kad tik tuo atveju, kai žalą atlygins pats nepilnametis, bus pasiektas pagrindinis šios auklėjamojo poveikio priemonės tikslas – „paskatinti nepilnametį kuo

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 08d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 03 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2007; Šiaulių apygardos 2012 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-454-519/2012.

¹³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-541/2008.

geriau įvertinti padarytos nusikalstamos veikos pasekmes, suvokti savo kaltę ir pačiam atlyginti nukentėjusiajam padarytą žalą¹³². Visgi, praktikoje susiduriama su kritikuotiniais sprendimais taikant šią normą, pavyzdžiui, „E. D. yra nepilnametė, <...>be to, padarytą turtinę žalą iš esmės gali tik atlyginti, bet ne pašalinti savo darbu, todėl skirti BK 84 str. numatytos auklėjamojo poveikio priemonės teismas neturėjo pagrindo“.¹³³ Lingvistiškai aiškinant BK 84 str. normą, neturėtų būti pritariama, tokiam teismo teiginiui, kadangi įstatymo leidėjas konstruodamas normos dispoziciją, numatė alternatyvą, t.y. turtinės žalos atlyginimas *arba* jos pašalinimas, todėl teismo motyvacija, jog nepilnamečiui iš esmės galinčiam atlyginti, bet ne visiškai pašalinti turtinę žalą, kas lemia tai, kad ši auklėjamojo poveikio priemonė negali jam būti paskirta, laikytina ydinga. Pabrėžtina ir tai, kad įstatymas numato tik vienos turtinės žalos atlyginimą, tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai teismas nesilaiko šios imperatyvios baudžiamojo įstatymo nuostatos ir įpareigoja nuteistąjį atlyginti neturtinę žalą. Todėl Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kritikuoja tokius atvejus, kaip pavyzdžiui, „D. A. nuosprendžiu įpareigotas atlyginti ne tik nusikaltimais padarytą turtinę žalą Panevėžio teritorinei ligonių kasai, bet neturtinę žalą nukentėjusiajam V. A.“¹³⁴ Kadangi kaip nurodoma, teismų praktikos apžvalgoje, baudžiamajame įstatyme nurodytų auklėjamojo poveikio priemonių nepilnamečiams sąrašai yra išsamūs, todėl teismams įstatymas nesuteikia teisės, taikant BK 92 str. skirti šiuose sąrašuose neišvardintų priemonių ar (ir) įpareigojimų.¹³⁵ Svarbu pažymėti, kad skiriant šią poveikio priemonę turi būti nustatytas konkretus žalos dydis, „vadinasi nustatomos visos deliktinės civilinės atsakomybės sąlygos, iš esmės išsprendžiami žalos atlyginimo klausimai, sukonkretinant žalos atlyginimo dydį pinigine išraiška“.¹³⁶ Pagal BK 84 str. 2 dalį turtinė žala turi būti atlyginama per teismo nustatytą terminą, atsižvelgiant į padarytos turtinės žalos dydį, nepilnamečio užimtumą, turtinę padėtį ir kitas aplinkybes. Nors įstatymas konkretaus termino nenumato, yra nuomonių, kad materialinė žala turėtų būti savo darbu atlyginta arba pašalinta ne mažiau kaip per šešis mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.¹³⁷

¹³² ŪSELE, L., DOBRYNINA, M. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 34.

¹³³ Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-557-2009.

¹³⁴ Panevėžio apygardos teismo 2008 m. gegužės 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-238-389-2008.

¹³⁵ 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą, apžvalga. *Teismų praktika*, nr. 28, 2008.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reglamentuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo taikymo baudžiamosiose bylose, apžvalga. *Teismų praktika*, 2008, nr. 29.

¹³⁷ DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.153.

Apibendrintai praktikoje pastebima, kad auklėjamosios poveikio priemonės lieka kriminalinių bausmių šešėlyje. Tokį teiginį inspiruoja, tai kad teismų praktikoje jos nepilnamečiams už padarytas nusikalstamas veikas skiriamos kur kas rečiau nei kriminalinės bausmės. Remiantis G. Sakalausko teigimu, atlikus statistinių duomenų analizę, darytina prielaida, kad auklėjamosios priemonės paskiriamos tik ne daugiau nei 25 proc. asmenų, kuriems teismas taiko nepilnamečių baudžiamąsias nuostatas.¹³⁸ Santykinai mažą auklėjamųjų poveikio priemonių taikymą gali sąlygoti keli veiksniai.

Pirma, dažnai kaip šių priemonių trūkumas nurodoma, tai kad sunku iš tikrųjų apčiuopti ir nustatyti tikrąjį jų poveikį asmeniui, t.y. išsiaiškinti, ar paskirtos priemonės neliko tik formaliu teismo sprendimu lyginant su galėjusiu būti bausmių efektyvumu. Visgi, atsižvelgiant į pačią šių auklėjamųjų poveikio priemonių esmę, pritartina dr. Laurynui Pakštaičiui, kuris teigia, kad „priemonių reikšmės nereikia suabsoliutinti, jų sulyginti su bausme, taikyti griežtus efektyvumo kriterijus. Jų poveikis glūdi teisiniame įpareigojime ir to turėtų pakakti“.¹³⁹

Antra, pats baudžiamajame įstatyme numatytos normos reguliavimas susiaurina auklėjamųjų poveikio priemonių taikymą nepilnamečiams. Tokia išvadą leidžia daryti tai, kad auklėjamojo poveikio priemonės skiriamos tik atleidus nepilnamečių nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės, o po paskutinių 2012 m. liepos 1 d. pakeitimų, taip pat atidėjus laisvės atėmimo bausmės vykdymą arba paleidus iš įkalinimo įstaigos. Įdomu, pažymėti tai, kad pagal pirminę BK 82 str. redakciją, auklėjamojo poveikio priemonės galėjo būti skirtos nepilnamečiams už jų padarytus baudžiamuosius nusizengimus ir neatleidus jų nuo baudžiamosios atsakomybės. Visgi, šiuo metu galiojanti straipsnio redakcija užkerta kelią dažnam šios normos taikymui, kadangi jau pats atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės suponuoja šios normos taikymo išimtinumą. Būtina priminti, kad galimybė atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės įstatyme apribota sąlyginai griežtomis sąlygomis, iš kurių svarbiausia – nusikalstama veika (ne sunkesnė nei apysunkis nusikaltimas) turi būti padaryta pirmą kartą. Tokia išsakyta pozicija sutinkama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, kurioje galima įžvelgti dabartinio reguliavimo kritiką: „pažymėtina, kad pagal BK 82 straipsnį auklėjamosios priemonės nepilnamečiui gali būti skiriamos tik jį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės, t.y. pritaikius tam tikrą išimtį. Be to, nepilnamečio atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės keliamos santykinai griežtos sąlygos – ypač

¹³⁸ SAKALAUSKAS, G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. *Teisės problemos*, 2013, nr. 3 (81), p. 49.

¹³⁹ *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis leidinys*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos centras, 2007, p.41.

dėl to, kad jis galimas tik nusikaltus pirmą kartą. Tokia sistema iškreipia pačią nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmę, įtvirtiną ir tarptautiniais standartais – auklėjamosios priemonės turi būti pagrindas, o ne išimtis iš taisyklės, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ašis, o ne atleidimo nuo atsakomybės padarinys“.¹⁴⁰

Trečia, problemos kyla ir tuomet, kai auklėjamojo poveikio priemonės reikia skirti už kelias nusikalstamas veikas, juolab, kai baudžiamasis kodeksas nenustato bausmių ir auklėjamojo poveikio priemonių subendrinimo taisyklių. Todėl tuo atveju, kai nepilnametis yra padaręs ne tik baudžiamuosius nusižengimus, bet ir nusikaltimus, BK 82 str. taikymas tampa problematišku ir taip gali apsunkinti nepilnamečio teisinę padėtį. Pavyzdžiui, tuo atveju, kai asmuo teisiamas už baudžiamųjų nusižengimų padarymą ir nesunkių nusikaltimų padarymą, vadovaujantis BK 63 str. 5 d. 2 p., aprėmimo būdu subendrinamos bausmėmis, ir tik tokiu atveju už baudžiamuosius nusižengimus paskirtos bausmės atskirai nevykdomos. Tuo tarpu tokiu atveju nepilnamečiui už baudžiamųjų nusižengimų padarymą paskirtos auklėjamojo poveikio priemonės turėtų būti vykdomos atskirai. Atsižvelgiant į tai, pritartina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonei, kad nepilnamečiams, padariusiems baudžiamuosius nusižengimus ir nusikaltimus, auklėjamųjų priemonių paskyrimas už baudžiamųjų nusižengimų padarymą tam tikrais atvejais sukuria sunkesnę teisinę padėtį, nei bausmės paskyrimas. Todėl darytina išvada, kad tokiais atvejais bausmės turi būti subendrintos aprėmimo būdu (BK 63 str. 5 d.).¹⁴¹

Lyginant Rusijos baudžiamajo įstatymo nuostatas su Lietuvos, pastebėtinas panašių auklėjamojo poveikių įtvirtinimas. Remiantis Rusijos BK 90 str. bei 92 str., teismas, atleidęs nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės ar nuo bausmės, skiria jam priverčiamąsias auklėjamojo poveikio priemones: 1) įspėjimą – žalą, kurią padarė nepilnametis nusikalstama veika bei pakartotinio nusikaltimų padarymo padarinių išaiškinimas 2) atidavimą tėvų ar juos pakeičiančių asmenų arba specializuotos valstybės institucijos priežiūrai – asmens atidavimas priežiūrai įpareigojant auklėti nepilnametį ir kontroliuoti jo elgesį; 3) įpareigojimą atlyginti padarytą žalą – taikoma tada, kai nusikalstama veika buvo padaryta žala. Pažymėtina, kad kaip ir Lietuvoje, ji skiriama tik dirbančiam ar savo turto turinčiam nepilnamečiui; 4) laisvalaikio apribojimą ir specialių nepilnamečio elgesio reikalavimų nustatymą – įvairių draudimų nustatymas dažniausiai sietinas su tam tikrų laisvalaikio formų apribojimu. Panašumas su Lietuva ir tas, jog

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015.

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugšėjo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2004.

Rusijos įstatymai numato galimybę nepilnamečiui vienu metu paskirti kelias priverčiamąsias auklėjimo priemones.¹⁴²

Didžiausią dėmesį reiktų skirti Vokietijos pavyzdžiui, kadangi šios šalies visa nepilnamečių justicija paremta į auklėjamojo – edukacinio orientavimo baudžiamųjų priemonių skyrimą jaunimo baudžiamosiose bylose, siekiant kuo mažesnės intervencijos. Kitaip nei Lietuvoje ar Rusijoje, Jaunimo teisenos įstatymas numato teismo galimybę taikyti šias auklėjamojo poveikio priemones - nurodymus, pagalbą auklėjant ar auklėjimą specialiose įstaigose. Pažymėtina, kad jaunuoliams gali būti pritaikytos ir Vokietijos BK numatytos baudžiamosios poveikio priemonės – atidavimas gydytis į psichiatrijos ligoninę ar specialų profilaktoriumą, priežiūros paskyrimas, teisės vairuoti atėmimas, neteisėtai įgyto turto išieškojimas arba konfiskavimas. Atkreiptinas dėmesys, kad kitaip nei Lietuvoje, Vokietijoje nepilnamečiams taikomi įpareigojimai (atlyginti žalą, atsiprašyti, atlikti darbą, sumokėti baudą įstaigai) bei išpėjimas priskiriami prie pataisos priemonių, reglamentuojamų Jaunimo teisenos įstatymo 13-16 straipsniuose.¹⁴³ Pabrėžtina, ir tai kad „šiuolaikinė Vokietijos perauklėjimo teisinė praktika, išbandyta konkrečiais eksperimentais, akcentuoja socialinį kultūrinį perauklėjimo pradą. Jaunuoliai siunčiami į socialines tarnybas, kur jie, prižiūrimi socialinių darbuotojų, dirba socialinį darbą, t. y. kompensuoja nusikalstamos veikos padarytą žalą nuskriaustiesiems“.¹⁴⁴

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad baudžiamajame įstatyme numatytos auklėjamojo poveikio priemonės, turėjusios tapti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ašimi, kaip pavyzdžiui Vokietijoje, liko bausmių šešėlyje. Įstatymų leidėjo siekis sukurti specialią bei veiksmingą nepilnamečiams taikomų auklėjamojo poveikio priemonių sistemą, kuri didintų nepilnamečio resocializacijos bei adaptacijos visuomenėje galimybes, skatintų asmenybės ugdymą, lieka iki galo neįgyvendintas. Būtent įstatymo reglamentavimo trūkumai ir neaiškumai, kylantys baudžiamosios atsakomybės taikymo metu trukdo tai padaryti. Todėl manytina, kad dėl to būtina iš naujo peržvelgti įstatymo netobulumus, pirmiausia reformuojant auklėjamojo poveikių priemonių skyrimo sąlygas, kurios iš esmės yra per griežtos ir užkerta kelią dažnesniam šių priemonių taikymui praktikoje. Vykdamas sistemos pakeitimus derėtų vadovautis Lietuvos Aukščiausiasis teismo formuojama praktika, kad „valstybė, diferencijuodama

¹⁴² The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą:

< <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> >.

¹⁴³ SAKALAUSKAS, G., GEČENIENĖ, S., JATKEVIČIUS, A. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 38-39.

¹⁴⁴ MERKYS, G., et. al. *Nepilnamečių resocializacija. Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002, p. 9.

nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę nuo suaugusių asmenų, įstatymu apibrėžė šių asmenų baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį, kur inter alia numatė didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo nepilnamečiams galimybes. <...> Taigi priverčiamosios auklėjamojo pobūdžio priemonės, turinčios auklėjimo ir bausmės požymius, ribojančios nepilnamečio elgesį ir kartu turinčios auklėjamąjį, pataisomąjį poveikį, yra svarbi baudžiamoji teisinė priemonė, kuriai taikyti BK normos turėtų teikti pirmenybę prieš kitas nepilnamečių nubaudimo priemones – kriminalines bausmes.¹⁴⁵

2.3 Alternatyvios nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės formos: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės vykdymo atidėjimas

Šiuolaikinėje teisės jurisprudencijoje teigiama, kad siekiant užtikrinti asmens, jų grupių, visuomenės, galiausiai pačios valstybės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių nepakanka pritaikyti kurią nors vieną baudžiamąją teisinę prievartos priemonę.¹⁴⁶ Todėl pritaria nuomonei, kad vien bausmių ir kitų baudžiamųjų represinių priemonių taikymas nuteistiesiems *per se* nereiškia, kad bus atkurta nusikalstamomis veikomis pažeista tvarka ir teisingumas, bus apsaugoti arba atkurti nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų interesai. „Įsitikinimas, kad baudžiamosios teisės priedermė – vien tik nubausti kaltą asmenį, paneigiama daugeliu baudžiamąjo įstatymo nuostatų, atskleidžiančių ir humaniškąjį baudžiamosios teisės pradą. Šiuolaikinė baudžiamoji teisė represinio poveikio priemones vis dažniau derina su humanišku, ekonomišku poveikiu. Tai pasireiškia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, atleidimo nuo bausmės institutais.“¹⁴⁷ Šios alternatyvios baudžiamosios atsakomybės formos praktiniu aspektu itin svarbios kalbant apie nepilnamečių justicijos ypatumus. Todėl siekiant tobulinti valstybės baudžiamąją politiką nepilnamečių atžvilgiu, būtina išnagrinėti šiuos teisės institutus

Bausmės vykdymo atidėjimas nepilnamečiams. Bausmės vykdymo atidėjimas – sąlyginė atleidimo forma, kuri priskiriama vienai iš probacijos rūšių. Lietuvos

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-503/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008; Lietuvos aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-541/2005.

¹⁴⁶ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 1-7.

¹⁴⁷ BARANASKAITĖ, A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, nr. 4(4), p. 180.

Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimu Nr. 220 patvirtintame Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plane nurodoma, kad probacija – tai baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtai laisvės atėmimo bausmei ir vykdoma taikant nuteistojo priežiūrą ir teikiant jam socialinę priežiūrą.¹⁴⁸ Tačiau pažymėtina, kad bausmės vykdymo atidėjimo ir probacijos sąvokų nereikėtų tapatinti, kadangi užsienio šalių teisinės bazės analizė rodo, kad daugelyje valstybių, probacija visgi įtvirtinta kaip savarankiška kriminalinė bausmė skyriam nuo bausmės vykdymo instituto.¹⁴⁹

Teisės doktrinoje vyrauja pozicija, kad būtent bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymas nepilnamečių baudžiamosiose bylose yra veiksminga jų pataisymo ir perauklėjimo priemonė, siejama su daug mažesniu šių jaunų asmenų laisvių ir teisių suvaržymu, nei taikant laisvės atėmimo bausmę. Šio instituto tikslas – kontroliuoti nepilnamečio elgesį ir sulaikyti jį nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo ne izoliuojant nuo visuomenės, o priešingai padėti joje integruotis.¹⁵⁰ Tokiu būdu prisidedama prie nepilnamečio gerovės interesų užtikrinimo, įgyvendinami tarptautiniai standartai, pavyzdžiui, pagal Standartinių minimalių nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklių (Pekino taisyklių) 17.1. d. punkto nuostatą, nepilnamečio gerovė yra pagrindinis veiksnys svarstant jo bylą.¹⁵¹ Kadangi griežtas baudžiamasis požiūris nepilnamečių bylose nėra tinkamas, todėl bausmės vykdymo atidėjimo institutas yra puiki alternatyva realios laisvės atėmimo bausmės vykdymui.

Aktuali BK 92 str. 1 d. redakcija numato sąlygas, kada laisvės atėmimo bausmės vykdymas gali būti atidėtas nepilnamečiui: 1) nepilnametis nuteistas laisvės atėmimu už vieną ar kelis neatsargius nusikaltimus arba laisvės atėmimu ne daugiau kaip penkeriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus; 2) teismas nusprendžia, jog yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Pabrėžtina, kad bausmės vykdymas gali būti atidėtas tik esant įstatymo leidėjo nurodytų sąlygų visumai. Teismų praktikoje pasisakoma, kad normos 1 dalyje nustatytas maksimalus laisvės atėmimo bausmės dydis (ne daugiau kaip penkeri metai už vieno ar

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2007, Nr.27-989.

¹⁴⁹ KIMBER, C. J. M. *Criminal justice systems in Europe*. Helsinki: Hakapino, 2008, p. 37.

¹⁵⁰ DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.338.

¹⁵¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą:< <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> >.

kelių tyčinių nusikaltimų padarymą), kai bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas, tačiau ši nuostata neįpareigoja teismo visais atvejais atidėti bausmės vykdymą, kai nurodyta maksimali bausmės dydžio riba nėra peržengiama.¹⁵² Tai siejama su tuo, kad BK 92 str. nuostatų taikymas yra teismo teisė, o ne pareiga. Tačiau labiau pritariana Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalgoje pateikiamai pozicijai, kad „esant visoms BK 75, 92 straipsnių taikymo sąlygoms, teismas kiekvieną kartą privalo svarstyti galimybę pasiekti bausmės tikslus be realaus bausmės atlikimo“.¹⁵³ Tokia išvada teisinga ir pagrįsta atsižvelgiant į humaniškumo principo reikalavimus. Svarbu ir tai, kad nepilnamečiui bausmės vykdymo atidėjimas galimas net ir tada, kai jis yra nuteisiamas už padarytą labai sunkų nusikaltimą, kadangi BK 92 str. dispozicijoje nuorodų į tyčinių nusikaltimų sunkumą nėra.¹⁵⁴

Praktikoje daugiausia problemų individualizuojant bausmę ir sprendžiant jos vykdymo atidėjimo klausimus nepilnamečiams, kyla aiškinant ir taikant normos dispozicijoje numatytą sąlygą, jog bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Įstatyme nenurodyta aplinkybių sąrašo, į kurį turi atsižvelgti teismas taikydamas bausmės vykdymo atidėjimą, tokiu būdu iš esmės suteikiama diskrecijos teisė teisėjui kiekvienu konkrečiu atveju, vadovaujantis savo vidiniu įsitikinimu, spręsti, ar nepilnamečis, atleistas nuo bausmės vykdymo bus pakankamai nubaustas, ar jam bus apribota galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas, ar nuteistasis asmuo laikysis įstatymų, ar bus užtikrintas teisingumo principo įgyvendinimas. Šio klausimo išsprendimas priklauso nuo konkrečių aplinkybių, reikalaujančių individualaus teisinio vertinimo.¹⁵⁵ Teismų praktikos analizė rodo, jog sprendžiant ar bausmės vykdymas gali būti atidėtas nepilnamečiui, turi būti vertinamos visos bylos aplinkybės, susijusios tiek su padaryta veika, tiek su nuteistojo asmenybe. Teismai dažniausiai vertina nusikalstamos veikos pobūdį, pavojingumo laipsnį bei kaltininko vaidmenį darant nusikalstamą veiką, jo asmenybę, prieš nusikalstamos veikos padarymą, darant nusikalstamą veiką, tiek jo elgesį po nusikalstamos veikos padarymo: „pavyzdžiui, ar jis supranta padarytų nusikaltimų pavojingumą ir kritiškai vertina savo elgesį, pripažįsta kaltę ir neneigė jos ikiteisminio tyrimo metu, nesistengė išvengti atsakomybės, savo elgesiu o nusikalstamos veikos padarymo siekė įrodyti ateityje nedarys naujų veikų, kad nelinkęs sukurti konfliktinių

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-105/2009.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą (Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniai) apžvalga. *Teismų praktika*, 2008, nr. 28.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2007.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-3-489/2015.

situacijų, kad padaryti nusikaltimai yra daugiau atsitiktinio pobūdžio ir neparodo tikrosios jo vertybinės orientacijos, kad jis nuoširdžiai gailisi dėl padarytų veikų, atsiprašo nukentėjusiųjų, atlygina padarytą žalą.¹⁵⁶

Sprendžiant, ar yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus jos vykdymo, teismai remiasi ne tik duomenimis, kurie tiesiogiai apibūdina nusikaltėlio asmenybę, bet kartu atsižvelgia ir įvertina, ar nusikaltimas padarytas atsitiktinai, ar nepalankiai susiklosčiusiems aplinkybėms, ar dėl kitų asmenų įtakos, ar nuteistajam būdingos antisuomeninės nuostatos, yra polinkių daryti nusikalstamas veikas. Taigi, šie ir kiti duomenys turi sudaryti prielaidas išvadai, kad nepilnamečio resocializacija galima be realaus laisvės atėmimo. Taip pat svarbu paminėti, jog viena vertus, nors įstatymų leidėjas nereikalauja, kad nepilnametis būtų teisiamas pirmą kartą, kita vertus, praktikoje teigiama, kad ankstesnio teistumo nebuvimas negali būti laikomas išskirtiniu kriterijumi, lemiančiu bausmės vykdymo atidėjimą.¹⁵⁷ Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas tam, kaip bausmės vykdymas paveiks nepilnamečio teigiamus socialinius ryšius (pavyzdžiui, neteks galimybės baigti mokslus ir įgyti specialybę).¹⁵⁸ Taip pat teismas taikydamas šio instituto normą, turi nepamiršti atsižvelgti ir į tikslingumo kriterijų, ar bus įgyvendintas teisingumo principas byloje.¹⁵⁹

Teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą tik laisvės atėmimo bausme nuteistam nepilnamečiui, kitų kriminalinių bausmių vykdymas atidėtas negali būti, nors praktikoje pasitaikydavo klaidų, kuomet teismas paskirdamas arešto bausmę nepilnamečiui atidėdavo jos vykdymą.¹⁶⁰ Tokią praktiką galėjo lemti tai, jog pirminėje straipsnio redakcijoje buvo numatyta teismo prerogatyva atidėti nepilnamečiui ir baudos ar arešto bausmės vykdymą, tačiau po 2004 m. liepos 5 d. pakeitimų šios galimybės buvo atsisakyta.¹⁶¹ Sunku nuspėti aplinkybes, lėmusias tokį sprendimą, tačiau, autorės nuomone, toks įstatymo leidėjo žingsnis nepagrįstai susiaurino straipsnyje galiojusias alternatyvas, taip iš esmės sugriežtindamas bausmės vykdymo atidėjimą nepilnamečiams.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-536/2014.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-536/2014.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2009. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-343/2009.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-183/2014.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43/2011.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-543/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-367/2006;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126/2007.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 2281 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 25-760.

Todėl kaip pažymi V. Piesliakas, reikia pripažinti, „kad nelabai logiška, jog galima atidėti griežčiausią iš numatytų bausmių, bet negalima atidėti švelnesnių bausmių.“¹⁶²

Nors baudžiamajame įstatyme nenustatytas reikalavimas, kad nuteistajam bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas vieną kartą, tačiau praktikoje teigiama, kad bausmės vykdymo atidėjimo esmė, paskirtis, taikymo sąlygos suponuoja išvadą, kad pakartotinis šio instituto taikymas galimas tik išimtiniais atvejais.¹⁶³ Remiantis BK 92 str. 2 d., atidėjus bausmės vykdymą, nepilnamečiui teismas paskiria vieną ar kelias tarpusavyje suderintas auklėjamojo poveikio priemones, kartu nustatydamas laiką, per kurį nepilnametis turi įvykdyti teismo sprendimą. Bausmės vykdymo atidėjimo nepilnamečiams vykdymo tvarką ir sąlygas nustato Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas.

Bausmės vykdymo atidėjimo institutas numatytas ir Vokietijos nepilnamečių baudžiamajame teisenoje. Jaunimo Teisenos įstatymo 21 paragrafas numato, kad laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas jaunuoliams taikomas, kai jie nuteisiami ne daugiau kaip vieneriems metams, ir jei yra manoma, kad „pats nuosprendis jam bus geras įspėjimas, ir jis, net neįvykdžius nuosprendžio, bausmės vykdymo atidėjimo metu darant jam auklėjamąjį poveikį, ateityje gyvens dorai“.¹⁶⁴ Panašiai kaip ir Lietuvoje, atidedant bausmės vykdymą, teismai atsižvelgia į nepilnamečio asmenybę, jo gyvenimo aplinkybes, nusikalstamos veikos požymius, elgesį po veikos padarymo bei sprendžia apie galimus poveikio rezultatus, pritaikius atidėjimo bausmės galimybę. Įdomu pažymėti, kad įstatymas numato galimybę atidėti ne tik kriminalinės bausmės vykdymą, bet ir jos skyrimą. Vokietijos Jaunimo teisenos įstatyme nurodoma, kad tokia teismo prerogatyva atsiranda, jeigu yra neaišku, ar jaunuolio padarytoje veikoje galima išvelgti, žalingų polinkių, kurie yra pakankami kriminalinei bausmei.¹⁶⁵ Manytina, kad tokios praktikos taikymas galėtų būti svarstytinas ir Lietuvoje.

Skirtingai nei Vokietijoje ar Lietuvoje, Rusijoje numatytas atleidimo nuo bausmės institutas. Nepilnametis, nuteistas už nesunkų ar vidutinio sunkumo nusikaltimą, teismo gali būti atleistas nuo bausmės, pritaikant jam priverčiamąsias auklėjimo poveikio

¹⁶² PIESLIAKAS, V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 113, p. 11.

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-56/2014.

¹⁶⁴ DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 335.

¹⁶⁵ SAKALAUSKAS, G., GEČENIENĖ, S., JATKEVIČIUS, A. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 43; Youth Courts Law in the version of the promulgation of 11 December 1974 (Federal Law Gazette. Part I p. 3427, most recently amended by Article 3 of the Act of 6 December 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:

< http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_jgg/englisch_jgg.html#p0043 >.

priemonės. Be kita ko, pagal Rusijos BK 80 str. d. bausmės atleidimo institutas už vidutinio ir sunkaus nusikaltimo padarymą gali būti pritaikytas nepilnamečiui, jei bausmės tikslai bus pasiekti nusiuntus jį į specialią uždaro tipo mokymo-auklėjimo įstaigą, siekiant pataisyti jo elgesį. Tokia priemonė taikoma asmenims iki 18 metų, bet negali trukti ilgiau kaip 3 metus.¹⁶⁶

Nepilnamečių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – viena iš įstatyme įtvirtintų teismo teisių sušvelninti kaltininko padėtį vykdant teisingumą. Šio instituto taikymas nepilnamečių delinkventinio elgesio atvejais liudija ne tik represinę, bet ir humanišką baudžiamosios atsakomybės prigimtį.¹⁶⁷ Tačiau normos analizė leidžia pagrįstai teigti, kad numatyta galimybė atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės apribota santykinai griežtomis sąlygomis, kurios užkerta kelią dažnesniam šio instituto taikymui praktikoje.

BK 93 str. reglamentuoja esmines nepilnamečių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygas ir jų vykdymo tvarką. Būtiniosios sąlygos yra šios: pirma, asmuo turi būti nepilnametis, t.y. nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus; antra, jis turi būti padaręs baudžiamąjį nusizengimą ar neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą; trečia, jis turi būti padaręs nusikalstamą veiką pirmą kartą. Svarbu tai, jog būtina kartu nustatyti bent vieną alternatyvią sąlygą, kad jis:

- 1) Nukentėjusiojo asmens atsiprašė ir visiškai ar iš dalies savo darbu ar pinigais atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą. Ši sąlyga siejama su aktyvia nepilnamečio atgaila dėl padaryto nusikaltimo. Nereikalaujama, kad būtų atlyginta ar pašalinta visa turtinė žala. Svarbu, kad nepilnametis gailėtųsi nusikaltęs ir savo pastangomis pagal galimybes atlygintų padarytą nukentėjusiajam skriaudą, dėtų pastangas su juo susitaikyti.¹⁶⁸
- 2) Pripažintas ribotai pakaltinamu. Tai tokia nepilnamečio būseną, kai dėl psichikos sutrikimo, nusikalstamos veikos padarymo metu jis negalėjo suprasti savo veiksmų pobūdžio ir jų valdyti. Visgi, kaip pažymima teorijoje, svarbu nustatyti, ar nepilnametis yra visavertis nusikaltimo subjektas, ar fizinės, socialinės ir emocinės būklės požiūriais jis pakankamai išsivystęs, ar psichinio

¹⁶⁶ The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. kovo 06 d.]. Prieiga per internetą:

< <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> > .

¹⁶⁷ BARANASKAITĖ, A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Socialinių mokslų studijos*, 2009 nr. 4(4), p. 181.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015.

ir fizinio išsivystymo trūkumai gali turėti įtakos daromų nusikaltimų suvokimui ir kt.¹⁶⁹

- 3) Prisipažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką arba yra kitų pagrindų manyti, kad nepilnametis laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų. Įstatyme nenumatyta išsamus alternatyvių sąlygų sąrašas. Šiuo atveju palikta teismo diskrecijos teisė, atsižvelgus į nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo bei įvertinus visas byloje esančias aplinkybes, prognozuoti nepilnamečio elgesį ateityje. Tačiau, pavyzdžiui, „ta aplinkybė, kad jis būdamas padaręs nusikalstamą veiką, dėl kurios dar vyko ikiteisminis tyrimas, vėl padarė analogišką smurtinę veiką, rodo, kad jis reikiamų išvadų dėl savo visuomenei pavojingo elgesio nėra padaręs, todėl teismas neturi pagrindo daryti išvadą, jog jis ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų ir yra visos sąlygos jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės“.¹⁷⁰

Vadovaujantis kasacinės teismo praktikos analize, matyti, kad pagal BK 93 str. nepilnametis nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleistas esant šiame įstatyme numatytioms visoms trimis būtinosioms sąlygoms ir bent vienai alternatyviai sąlygai.¹⁷¹

Dažnai praktikoje atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga *pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką* suprantama nevienodai, todėl kyla problemų taikant šį institutą. Doktrininis teisės požiūriu skiriamas faktinis ir teisinis „pirmą kartą“.¹⁷² Anot G. Švedo, „teisiškai pirmą kartą teisiama asmeniu pripažįstamas ir toks asmuo, kuris faktiškai gali būti teisiamas ne pirmą kartą, tačiau jau išnykus prieš tai buvusių teistumų teisiniams padariniams“.¹⁷³ Skirtinga nuomonė atsispindi ir teismų praktikoje: vieni laikosi nuostatos, kad kelių pakartotinių nusikalstamų veikų padarymas pašalina galimybę pripažinti asmenį nusikaltusiu pirmą kartą, kiti teismai laikosi priešingos pozicijos ir svarstydami klausimą, ar asmuo padarė nusikalstamą veiką pirmą kartą, lemiamą reikšmę teikia teistumui už pirmiau padarytas veikas buvimo ar nebuvimo aplinkybei. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. plenarinė sesija sprendama šią problemą pažymėjo, kad „gramatinis ir sisteminis baudžiamojo įstatymo aiškinimas leidžia daryti išvadą, jog kelių pakartotinių veikų padarymas pašalina galimybę pripažinti asmenį nusikaltusiu pirmą kartą. <...> Plenarinė sesija, įgyvendama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kompetenciją

¹⁶⁹ DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.368.

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248/2011.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-503/2008.

¹⁷² PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008, p.257.

¹⁷³ Švedas G. Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkų tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2014, Nr. 90, p. 13

formuojant vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką <.> išaiškina, kad pagal BK 93 straipsnį asmuo laikomas pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką, jeigu pripažįstama, kad jis nebūdamas anksčiau nusikaltęs, yra padaręs tik vieną nusikalstamą veiką arba kelias nusikalstamas veikas, kurios viena kitos atžvilgiu nėra pakartotinės ir sudaro idealią sutaptį.¹⁷⁴ Tokio išaiškinimo laikomasi ir vėlesnėse teismo nutartyse, tačiau neišvengiamai pasitaiko klaidų, pavyzdžiui, „D.U. padarė du nusikaltimus – viešosios tvarkos pažeidimą ir nesunkų sveikatos sutrikdymą, kurie sudaro realią, o ne idealią sutaptį, jo atsakomybės klausimas buvo sprendžiamas vienoje byloje, todėl apeliacinės instancijos teismo išvada, kad D. U. viešosios tvarkos pažeidimą BK 93 str. prasme padarė pirmą, yra nepagrįsta“.¹⁷⁵

Atleidęs nepilnamečių nuo baudžiamosios atsakomybės, teismas skiria BK 82 str. numatytas auklėjamojo poveikio priemones, kurias parenka savo diskrecija. Labai svarbu pažymėti, kad nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nesukelia teistumo ir tai nelaikytina atsakomybę sunkinančia aplinkybe. Taip pat nepilnamečiai, net ir keletą kartų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti laikomas recidyvistu.¹⁷⁶

Nepilnamečių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas reglamentuotas ir Rusijos BK 90 str., kuriame numatyta, kad „nepilnamečiai, pirmą kartą padarę nesunkų ar vidutinio sunkumo nusikaltimą, gali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, jei perauklėjimo tikslai bus pasiekti paskyrus priverčiamąsias auklėjimo priemones.“¹⁷⁷ Kaip matyti iš normos dispozicijos, sąlygos lyginant su Lietuva daug paprastesnės.

Apibendrintai galima teigi, kad bausmės vykdymo ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutai nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje turėtų būti suprantami kaip perspektyvios alternatyvos represinio pobūdžio baudžiamosioms poveikio priemonėms. Šių specifinių baudžiamosios atsakomybės formų realizavimas praktikoje sudaro teisinės prielaidas siekti kompromiso tarp baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo principo bei jaunų asmenų gerovės interesų užtikrinimo vykdant teisingumą. Tačiau šiuo metu galiojančių BK 82 str. ir BK 93 str. analizė leidžia daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas numatė ganėtinai griežtas jų taikymo sąlygas, kas užkerta galimybes dažnesniam jų realizavimui praktikoje. Manytina, kad nepilnamečių ypatumai turėtų lemti specifinį bei

¹⁷⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga. *Teismų praktika*, 2008, Nr. 29.

¹⁷⁵Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 02 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2009.

¹⁷⁶DRAKŠIENĖ, A., DRAKŠAS, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas, 2007, p.372.

¹⁷⁷The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. kovo 06 d.]. Prieiga per internetą:

< <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> > .

atlaidesnį požiūrį formuojant šių straipsnių teisinę bazę, tačiau arešto ir baudos bausmių vykdymo atidėjimo atsisakymas, kaip vienas iš pavyzdžių, rodo, kad einama link nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės griežtinimo. Galiausiai, nors šių institutų taikymas paliktas teismų diskrecijai, tačiau pritarina tokiai praktikai, kuri įpareigoja esant įstatyme numatytam sąlygų visetui kiekvienu atveju svarstyti nepilnamečio atleidimą nuo bausmės ar baudžiamosios atsakomybės.

3. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas 18-20 metų jaunuoliams

Sociologijos bei psichologijos mokslininkų straipsniuose vis dažniau atkreipiamas visuomenės dėmesys į besikeičiančią jaunų pilnamečių brandą arba bent jau į besikeičiantį jų brandos supratimą.¹⁷⁸ Medikai taip pat ne kartą yra pabrėžę, jog asmuo formaliai sulaukęs 18 metų amžiaus ne visuomet pasiekia reikiamą brandos lygį, juk jaunų asmenų brendimas ne visada baigiasi sulaukus griežtai nustatytos amžiaus ribos.¹⁷⁹ Manytina, kad šios priežastys lėmė, jog asmenims, sulaukusiems pilnametystės, t.y. 18 metų, tačiau neviršijantiems 21 metų amžiaus ribos, įstatymų leidėjas numatė tam tikrus ypatumus nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reglamentuojančiame skyriuje. Tokiu būdu suteikiama galimybė teismui minimaliomis, bet pakankamomis priemonėmis lanksčiau vertinti vis dar patirties stokojančią jauną asmenį. Nors statistiniu požiūriu Lietuvoje duomenys apie 18-20 m. amžiaus nuteistuosius nėra kaupiami atskirai, tačiau remiantis 2012 m. Teisės instituto tyrimu, darytina prielaida, kad Lietuvos teismų praktikoje šių ypatumų taikymas itin retas ir vangus.¹⁸⁰

Jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimo svarbumą akcentuoja ir tarptautiniai teisės aktai. Pavyzdžiui, Pekino taisyklių 3.3. punktas numato, kad „būtina stengtis išplėsti taisyklėse įtvirtintų principų taikymą ir jauniems pilnamečiams teisės pažeidėjams“,¹⁸¹ o Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą rekomenduojama šalims „peržiūrėti įstatymus, susijusius su jaunais pažeidėjais įtvirtinant galimybę teismams priimti nuosprendžius,

¹⁷⁸ COTE, J. *Arrested adulthood: the changing nature of maturity and identity*. New York: University Press, 2000, p. 1064.

¹⁷⁹ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 591

¹⁸⁰ ŪSELĖ, L., DOBRYNINA, M. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas. Teisės institutas, Vilnius, 2012, p. 18

¹⁸¹ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> >.

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-105/2009.

kurie iš prigimties yra auklėjamojo poveikio ir skatina socialinę integraciją¹⁸². Nusikaltusiu jaunu pilnamečiu remiantis, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos CM/Rec(2008) 11 valstybėms narėms dėl Europos nepilnamečiams teisės pažeidėjams taikomų sankcijų ir poveikio priemonių taisyklių 17 ir 21.2 punktais, laikytinas bet kuris 18–21 metų asmuo, įtariamasis nusikalstamos veikos padarymu ar ją padaręs, kuris, esant tinkamoms sąlygoms, gali būti laikomas nepilnamečiu ir su juo atitinkamai elgiamasi kaip su nepilnamečiu.¹⁸³ Pažymėtina, kad nors visi šie aktai rekomendacinio pobūdžio ir valstybės nėra įpareigos jį perkelti į savo nacionalinę teisę, tačiau šie tarptautiniai standartai turėtų būti pagrindinės gairės šalies įstatymų leidyboje, kitu atveju gali būti tinkamai neužtikrinti gyventojų interesai.

Lietuvos BK 81 str. nustato, kad teismas, atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas bylos aplinkybes tam tikrus baudžiamosios atsakomybės ypatumus, taikomus nepilnamečiams, gali paskirti ir jaunuoliams sulaukusiems pilnametystės. Šios normos taikymo galimybei numatytos 3 būtinos sąlygos: 1) apibrėžta amžiaus riba 2) socialinė branda prilygsta nepilnamečiui 3) baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jaunam pilnamečiui turi atitikti BK 80 str. numatytą jį paskirtį. Būtina šių sąlygų visuma, norint normą realizuoti praktikoje, todėl reikšminga aptarti kiekvieną iš jų.

Amžiaus riba. Įvairiose valstybėse, kurios savo baudžiamuosiuose įstatymuose išskiria jaunus pilnamečius amžiaus ribos svyruoja nuo 18 iki 25 metų.¹⁸⁴ Lietuvos baudžiamųjų įstatymų leidėjas įtvirtino 18-20 metų ribą. Ši „viršutinė jaunų pilnamečių amžiaus riba buvo pasirinkta remiantis daugumos Europos valstybių, ypač Vokietijos, normomis, tačiau detaliau argumentai aukštesnei ar žemesnei amžiaus ribai pasirinkti nebuvo svarstyti“.¹⁸⁵ Pažymėtina, kad šis amžiaus cenzas aktualus nusikalstamos veikos padarymo metu, todėl net baudžiamąjį proceso metu 21 metų sulaukusiam asmeniui gali būti svarstomas nepilnamečiams nustatytų ypatumų taikymas, esant kitoms įstatyme reikalaujamoms sąlygoms. Analizuojant teismų praktiką pastebima, kad nedaug

¹⁸² Recommendation No. R (87) 20 of the Committee of Ministers to member states on social reaction to juvenile delinquency. Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987, at the 410 meeting of the Ministers' Deputies [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2622637&SecMode=1&DocId=694290&Usage=2>>.

¹⁸³ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures. Adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies. [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą: <http://www.refworld.org/docid/4a7058c02.html>>.

¹⁸⁴ GRZYWA, J., et al. *Juvenile Justice systems in Europe. Current situation and reform developments*. Germany, 2010, p. 1557–1577.

¹⁸⁵ ŪSELĖ L., DOBRYNINA, M. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Teisės institutas, Vilnius, 2012, p. 19.

pilnametystę viršijantis amžius pripažįstamas aplinkybe, rodančia nepakankamą jauno nusikaltusio pilnamečio brandą. Pavyzdžiui, „nusikalstamą veiką P.R. įvykdė praėjus tik vieneriems metams po pilnametystės“.¹⁸⁶ Tačiau pasitaiko atvejų, kai teismai jauno pilnamečio amžių lygindami su baudžiamosios atsakomybės atsiradimo amžiumi, tai traktuoja kaip argumentą, pagrindžiantį teismo tinkamą socialinę brandą tarkime „atsakomybė už plėšimą atsiranda nuo 14 m., todėl nėra pagrindo manyti, jog teisiamasis, būdamas 18 m. 11 mėn. ir 9 dienų amžiaus, nevisiškai suvokė savo veikos nusikalstamą pobūdį“.¹⁸⁷ Manytina, kad tokia argumentacija turėtų būti kritikuojama, kadangi, toks santykis tikrosios socialinės brandos turinio atkleisti negali, baudžiamąją teisine prasme svaresnė turėtų likti 18 m. riba, su kuria ir vertėtų lyginti teismo brandos lygį.

Socialinė branda, prilygstanti nepilnamečio išsivystymo lygiui. Antra ir teismų praktikoje daugiausiai problemų kelianti būtina sąlyga, norint jaunam pilnamečiui taikyti nepilnamečiams skirtas nuostatas. Problemas, kylančias aiškinant šią aplinkybę lemia tai, kad socialinės brandos turinio nustatymas iš esmės nėra teisinis klausimas, o sietinas su psichologinėmis, pedagoginėmis, kriminologinėmis ir kt. mokslų žiniomis. Teigtina, kad vien amžius negali būti tapatinamas su asmens socialine branda, kadangi šią fizinio, socialinio, psichinio subrendimo pakopą kiekvienas asmuo pasiekia būdamas skirtingo amžiaus. „Socialinė branda tai fizinio ir psichinio asmenybės brandumo pakopa, sąlygota atskiro individo psichikos ir individualių gyvenimo aplinkybių. Tai asmenybės socializacijos procesas, kuris iš esmės priklauso nuo tos socialinės aplinkos, kurioje asmuo auga, formuojasi ir vystosi.“¹⁸⁸ Šiuolaikinis psichologijos mokslas skiria kognityvinius ir psichosocialinius asmens brandos požymius, kurių trūkumai lemia netinkamą elgesį.¹⁸⁹ Prie kognityvinių požymių priskiriamas asmens iniciatyvumas, planavimas, savęs suvokimas, gebėjimas spręsti problemas, šių savybių stoka gali lemti žemą intelektą, logikos klaidas ir kt. Teismų praktikoje dažnai kognityviniai požymiai atsispindi specialistų išvadose. Pavyzdžiui, vienoje iš teismo gautoje ekspertizėje nurodoma, kad kaltinamojo „asmenybė primityvi, defektinio intelekto, neturi savęs susiformavusio vertinimo, emocijos banalios, o poelgiai lengvai išprovokuojami, nekonstruktyvūs, emocionalūs“.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-64-634/2008.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200/2004.

¹⁸⁸ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2005 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383/2005.

¹⁸⁹ CAUFFMAN E., STEINBEG L. (Im)maturity of judgment in adolescence: why adolescents may be less culpable than adults. *Behavioral sciences and the law*,. 2000, Vol. 18, p. 741–760.

¹⁹⁰ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2006 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-468/2006.

Kalbant apie psichosocialinę asmens brandą, pažymima, kad tai socialinių ir emocinių požymių, tokių kaip atsakomybė, perspektyva, nuosaikumas, visuma.¹⁹¹ Visgi, psichologijos mokslo žinias apie socialinę brandą sudėtinga pritaikyti praktikoje, teisėjai nurodo, kad „taikant BK 81 str. 2 d. sudėtinga įvertinti socialinę brandą, nes įstatyme nekonkretizuojama, kaip suprantamas terminas „socialinė branda“, ir nėra įteisintos asmens socialinės brandos nustatymo metodikos.“¹⁹² Todėl darytina prielaida, kad asmens socialinio brandumo nustatymas yra tarpdisciplininis klausimas, iš teismų reikalaujantis dažniau atsižvelgti į specialisto išvadas ar paaiškinimus, nors įstatymų leidėjas to imperatyviai nenurodo. Tačiau, kaip matyti iš teismų praktikos, teismai ne visada linkę pasikliauti šių specialistų vertinimais. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų teismas sprendė, kad bylos duomenys nerodo kaltinamojo sulėtėjusio ar sutrikdyto protinio išsivystymo, socialinio lygio ar nesiorientavimo aplinkoje ir todėl jo socialinė branda gali būti prilyginta statistiniam 18 metų jaunuoliui. Nors į bylą pateiktoje psichologinėje tarnybos išvadoje nustatytas šio asmens socialinis nebrandumas.¹⁹³

Vertinant jauno pilnamečio socialinę brandą, nusikalstamos veikos pobūdis, motyvai bei kitos aplinkybės įgyja didelę reikšmę. Dėmesį kreipiant į nusikalstamos veikos pobūdį, atsižvelgiama į įstatymo saugomas vertybes, kurios buvo pažeistos, žalingų padarinių turinį, kalės formą ir kitas panašias aplinkybes. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad „išankstinis nusikalstamos veikos suplanavimas, apgalvojimas, bendrininkų sutelkimas, traktuojamas kaip suaugusio asmens socialinę brandą apibūdinančios aplinkybės, ir priešingai, neapgalvota, susiklosčiusių aplinkybių nulemta veika rodo jaunuolio brandos panašumą į nepilnamečio“.¹⁹⁴ Kalbant apie nusikalstamos veikos motyvus, juos gali lemti įvairūs veiksniai – savanaudiškos paskatos, nuotykių ar pramogų ieškojimas, noras neatsilikti nuo mados, buitinės priežastys ir pan. Teismų praktikoje veikos, kurias padaro jauni pilnamečiai „ne dėl vaikiškumo, o sąmoningai dėl nepritekliaus šeimoje ir kartu dėl savanaudiškumo“ dažniausia prilyginamos brandaus jaunuolio požymiui.¹⁹⁵ Į kitų aplinkybių, apibūdinančių kaltininko socialinę brandą sąrašą patenka „turimų žinių kiekis, nepilnamečio požiūris į aplinką ir jį supančius asmenis, gebėjimas vertinti visuomenės keliamus reikalavimus jo amžiaus žmonėms ir žinoti savo vietą jį supančioje aplinkoje, gebėjimas numatyti savo veikos padarinius ir juos planuoti,

¹⁹¹Cit. op. 188, p. 745–749.

¹⁹² DAPŠYS, A., MISIŪNAS J., ČAPLINSKAS A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai. 5 tomas.* Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 73.

¹⁹³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-39/2009.

¹⁹⁴ ŪSELĖ, L., DOBRYNINA, M. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas.* Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 24.

¹⁹⁵ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383-2005.

kritikuoti ir būti savikritiškam, atkaklus užsibrėžtų tikslų siekis, galėjimas kontroliuoti savo emocijas ir veiksmus kritinėse situacijose bei kt.“¹⁹⁶ Viena iš dažniausiai teismo vertinamų aplinkybių, taip pat jauno pilnamečio išsilavinimas ar studijos, galinti lemti suaugusio asmens nepilnamečio socialinės brandos prilyginimui. Pavyzdžiui, „teismams buvo žinoma, apie D. Š. studijas Šiaulių universitete. Tokiomis aplinkybėmis kelti svarstymui klausimą dėl šio asmens uždelstos socialinės brandos, prilygstančios nepilnamečio brandai, esą nėra logiška“.¹⁹⁷

Apibendrinant pastebėtina, kad vertinant jauno pilnamečio asmenybės socialinę brandą, turėtų būti vertinama visos byloje esančios medžiagos visuma, kiekviena aplinkybė gali būti reikšminga. Teismas priimdamas sprendimą jauną pilnamečį prilyginti nepilnamečio socialinei brandai, turėtų tokią išvadą argumentuoti konkrečių aplinkybių vertinimu.

Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo atitiktis jų paskirčiai. Tai dar viena sąlyga, be kurios neįmanomas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jauniems pilnamečiams. Būtent šios normos taikymas turi atitikti BK 80 str. numatytą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį bei tikslus. Šie siekiai aktualūs tiek skiriant bausmes, tiek auklėjamojo poveikio priemones. Svarbu dar kartą pabrėžti, kad pirmenybė turėtų būti teikiama būtent individualiai prevencijai, o ne BK 41 str. įtvirtintiems bendriesiems bausmės skyrimo tikslams. Tokios pat nuostatos reikėtų laikytis ir baudžiamąją atsakomybę taikant jaunam pilnamečiui, pagal socialinę brandą prilygintam nepilnamečiui. Praktikoje teismai vengia pasisakyti, ar jauniems pilnamečiams, BK 81 str. 2 d. numatytų priemonių taikymas atitinka nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį. Kodėl teismai nelinkę argumentuoti šios sąlygos, sunku pasakyti. Tačiau, autorės nuomone, turėtų būti bandoma nustatyti būtent kokios – nepilnamečiams ar suaugusiems taikytinos baudžiamosios poveikio priemonės kiekvienu konkrečiu atveju bus veiksmingesnės.

Atkreiptinas dėmesys į Vokietiją, taikant nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus jaunuoliams, kadangi, joje priešingai nei daugelyje Europos šalių, įskaitant ir Lietuvą, tokia praktika taikoma dažnai. Vokietijos Jaunimo teisenos 105 paragrafe numatyta, jog šis įstatymas taikomas ir 18-20 metų asmenims, jei „jų asmenybės ir socialinės aplinkos detali analizė, leidžia daryti išvadą, kad nusikalstamos veikos

¹⁹⁶ Cit. op.193, p.26.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2005.

padarymo metu jų protinis ir dorovinis išsivystymas prilygo nepilnamečiui¹⁹⁸. Pažymėtina, kad sprendžiant šios normos taikymą konkrečiu atveju, būtinas jauno asmens psichosocialinės brandos įvertinimas. Minėta įstatymo nuostata teismų praktikoje aiškinama plačiai, todėl svarstant jaunų pilnamečių baudžiamąsias šios normos taikymas tampa taisykle. „Vokietijos Federacinis Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad jaunas pilnametis pagal brandą gali būti prilyginamas nepilnamečiui, jei elementai rodo, jog akivaizdus asmenybės vystymasis dar laukia ateityje“¹⁹⁹.

Rusijos baudžiamojoje teisėje šis institutas reglamentuotas BK 96 straipsnyje. Jame numatyta, kad išimtiniais atvejais, atsižvelgus į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį bei kaltininko asmenybę, teismas gali šio skirsnio, numatančio baudžiamosios atsakomybės ypatumus, skirti ir 18-20 metų nusikaltimus padariusiesiems asmenims. Įstatymo draudžiama tokiems asmenims paskirti atidavimą į specialiąją nepilnamečių auklėjimo arba gydymo-auklėjimo įstaigą.²⁰⁰ Manytina, kad normos dispozicijoje suformuota nuostata, kad ji taikoma tik išimtiniais atvejais, suponuoja jos retą realizavimą praktikoje.

Remiantis to kas buvo išdėstyta, teigtina, viena vertus įstatymo leidėjo numatyta galimybė nepilnamečiams taikomus ypatumus pritaikyti ir socialinės brandos stokojantiems jaunuoliams nuo 18 iki 21 metų, yra sveikintina ir pagrįsta mokslinėmis žiniomis. Kita vertus, pastebėtina, kad praktikoje ši straipsnis taikomas itin retai ir vangiai. Viena to priežasčių – jaunų pilnamečių socialinės brandos turinio bei sampratos aiškumo stoka, kas lemia problematiką normos realizavimą konkrečiu bylos atveju. Visgi, bylų analizė parodė, kad nors teismai konstatuodami pakankamą asmens socialinę brandą, dažniausiai atsižvelgia į jo amžių, psichinės bei fizinės raidos sutrikimus, mokymąsi aukštojoje mokykloje ar kitas studijas, nusikalstamos veikos planavimą ir kitas aplinkybes, tačiau išsamesnis socialinės brandos turinys dažniausiai lieka neatskleistas. Manytina, kad užpildyti šį vakuumą padėtų psichologų, pedagogikos specialistų bei kitų ekspertų įtraukimas į bylos procesą, kurių kompetentinga nuomonė, pagrįsta mokslinėmis žiniomis, leistų praplėsti realias normos taikymo galimybes. Autorės nuomone, Vokietijos teismų suformuotos praktikos doktrina taip pat naudinga šį institutą plėtojant Lietuvoje.

¹⁹⁸ Youth Courts Law in the version of the promulgation of 11 December 1974 .Federal Law Gazette. Part I p. 3427, most recently amended by Article 3 of the Act of 6 December 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:

< http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_jgg/englisch_jgg.html#p0043 >.

¹⁹⁹ ŪSELĖ, L., DOBRYNINA, M. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 8.

²⁰⁰ The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. kovo 06 d.]. Prieiga per internetą:

< <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7> > .

Išvados

1. Baudžiamosios atsakomybės sampratos esmė neatsiejama nuo pačios „baudžiamosios atsakomybės“ sąvokos apibrėžimo. Tačiau pastebėtina, kad doktrinoje vyrauja šio termino definicijų įvairovė. Visgi pasak V. Piesliako, tikslingas baudžiamosios atsakomybės apibrėžimas galėtų būti toks: „baudžiamoji atsakomybė – tai asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareiga, kilusi dėl nusikalstamos veikos padarymo būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn, t.y. teismo pasmerktam valstybės vardu priimant apkaltinamąjį nuosprendį atlikti bausmę ir turėti teistumą“.
2. Mokslinės medžiagos analizė leidžia teigti, kad nepilnamečiai dėl savo jauno amžiaus ir socialinės brandos trūkumo yra ypatumų turinti asmenų grupė baudžiamosios atsakomybės subjektų tarpe, kuriai būtinas specialus teisės reglamentavimas. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad vien minimali amžiaus riba, nuo kurios turėtų kilti baudžiamoji atsakomybė yra daugelio valstybių diskusijų objektas, ar į problemas, kylančias nustatant nepilnamečių pakaltinamumą, teigtina, kad tai tampa sunkiai įgyvendinamu siekiu.
3. Įstatymų bazės bei statistinių duomenų analizė leidžia teigti, kad Lietuvoje nepilnamečiams taikoma sąlyginai griežta bausmių sistema. Akcentuotina, kad dažniausiai skiriamos su laisvės apribojimu susijios bausmės, kai tuo tarpu viešųjų darbų skyrimo galimybės iki galo neišplėtotos. Teismų praktikos analizė taip pat leidžia suabejoti, ar įstatymo leidėjo numatyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai skiriant bausmes nelieka šešėlyje, kadangi dažnai sprendžiant bausmės skyrimo klausimą nepilnamečiui, inertiškai prioritetą teikiamas bendriesiems bausmės tikslams.
4. Baudžiamajame įstatyme numatytos auklėjamojo poveikio priemonės, turėjusios tapti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ašimi, liko bausmių šešėlyje. Būtent šių priemonių skyrimo sąlygos, manytina, iš esmės yra per griežtos ir užkerta kelią dažnesniam jų taikymui praktikoje. Todėl, autorės nuomone, būtina įstatymų reforma auklėjamojo poveikio priemonėms suteikiant realią, o ne vien formalią galimybę prieš kriminalines bausmes.
5. Bausmės vykdymo ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutai nepilnamečių baudžiamajoje justicijoje turėtų būti suprantami kaip perspektyvios alternatyvos represinio pobūdžio baudžiamosioms poveikio priemonėms. Tačiau remiantis šiuo metu galiojančių BK 82 str. ir BK 93 str. analize, darytina išvada,

kad įstatymų leidėjas numatydamas ganėtinai griežtas jų taikymo sąlygas, neatsižvelgė į nepilnamečių ypatumus. Galiausiai, šių institutų taikymas yra teismo teisė, o ne pareiga, todėl ne visais atvejais teisėjai linkę išsamiai apsvarstyti šių normų taikymą konkrečiu bylos atveju.

6. Praktikoje daugiausia problemų individualizuojant bausmę ir sprendžiant jos vykdymo atidėjimo klausimus nepilnamečiams, kyla aiškinant, ar yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Teismų praktikos analizė šiuo klausimu rodo, jog teismai dažniausiai vertina nusikalstamos veikos pobūdį, pavojingumo laipsnį bei kaltininko vaidmenį darant nusikalstamą veiką, jo asmenybę, prieš nusikalstamos veikos padarymą, darant nusikalstamą veiką, tiek jo elgesį po nusikalstamos veikos padarymo: pavyzdžiui, ar jis supranta padarytų nusikaltimų pavojingumą ir kritiškai vertina savo elgesį, pripažįsta kaltę ir neneigė jos ikiteisminio tyrimo metu, nesistengė išvengti atsakomybės, savo elgesiu o nusikalstamos veikos padarymo siekė įrodyti ateityje nedarys naujų veikų it kt. Sprendžiant dėl nepilnamečio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimą, teisingo sprendimo priėmimui dažnai kelią užkerta nevienodas sąvokos „pirmą kartą“ interpretavimas, tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje.
7. Neabejotina, kad įstatymo leidėjo numatyta galimybė nepilnamečiams taikomus ypatumus pritaikyti ir socialinės brandos stokojantiems jaunuoliams nuo 18 iki 21 metų, yra reikalinga, tačiau praktikoje šis straipsnis taikomas itin retai ir vangiai. Pagrindinė to priežastis – jaunų pilnamečių socialinės brandos turinio bei sampratos aiškumo stoka. Nors konstatuodami pakankamą asmens socialinę brandą, dažniausiai atsižvelgiama į jo amžių, psichinės bei fizinės raidos sutrikimus, mokymąsi aukštojoje mokykloje ar kitas studijas, nusikalstamos veikos planavimą ir kitas aplinkybes, tačiau išsamesnis socialinės brandos turinys dažniausiai lieka neatskleistas. Todėl turėtų būti neatmetama galimybė ateityje pasitelkti psichologų, psichiatrų, socialinių pedagogų ir kitų specialistų pagalbą, kas leistų priimti objektyvų ir mokslinėmis žiniomis paremtą sprendimą.
8. Lyginamoji analizė parodė, kad Lietuva nepilnamečių justicijos reglamentavimo požiūriu, artimesnė Rusijos teisinei sistemai. Galima rasti nemažai sąsajų nepilnamečių baudžiamosios politikos atžvilgiu – panašios baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos, pakankamai griežta bausmių skyrimo sistema, labiau orientuota į nubaudimą, o ne resocializaciją. Priešingai, Vokietija išsiskiria, tuo, jog visa baudžiamosios nepilnamečių atsakomybės sistema suformuota siekiu

padėti šiems asmenims integruotis į visuomenę. Tokia Vokietijos praktika kaip laisvės atėmimo bausmės taikymas išimtiniais atvejais, remiantis *ultimo ratio* doktrina, ar prioriteto taikymas auklėjamojo poveikio priemonėms laikytinu sektinu ir Lietuvai.

Literatūros sąrašas

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai:

1. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501;
1. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. „ES baudžiamosios teisės politikos kūrimas. Veiksmingo ES politikos įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosios teisės priemonėmis“. Briuselis, 2011.9.20 KOM(2011) 573 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą:
<[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0573_/com_com\(2011\)0573_lt.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0573_/com_com(2011)0573_lt.pdf)>;
2. Europos Tarybos Ministrų Komitetas Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2008)11 valstybėms narėms dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių. Priimta Ministrų Komiteto 2008 m. lapkričio 5d. 1040-ajame Europos Tarybos Ministrų Komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje) [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/RecCM_2008_11_LTx.pdf>;
3. New ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. Recommendation No Rec. (2003) 20 adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers' Deputies [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą:
<https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805df3>;
4. Recommendation No. R (87) 20 of the Committee of Ministers to member states on social reaction to juvenile delinquency. Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987, at the 410 meeting of the Ministers' Deputies [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:
<<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804e313d>>;
5. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas . *Valstybės žinios*, 2003, nr.49 – 2165;
6. The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą:

- < <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/7>>;
7. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 [interaktyvus. Žiūrėta 2016m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą:< <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>>;
 8. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildymais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 96-3016.

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1985, Nr. 1-1;
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741;
3. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 73-3084;
4. Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios* 1996, nr. 33-807;
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 2281 straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 25-760;
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007, Nr.27-989;
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimas Nr. 142 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 24-739;
8. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2015 m. rugpjūčio 31 d. įsakymas Nr. V-320 „Nuteistųjų, kuriems teismo nuosprendžiu paskirta arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, paskyrimo į konkrečią pataisos įstaigą ar areštinę tvarkos aprašas. TAR, 2015 m. Nr. 13248.

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas.* Vilnius: Eugrimas, 2001;
2. COTE, J. *Arrested adulthood: the changing nature of maturity and identity.* New York: University Press, 2000;
3. BARANASKAITĖ A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, nr. 4(4), p.179-194;
4. BAUBLYS L., et al. *Teisės teorijos įvadas.* Vilnius: MES, 2010;
5. BEKARIJA, Č. *Apie nusikaltimus ir bausmes.* Vilnius: Mintis, 1992;
6. BIELIŪNAS, E., PAVILIONIS V. *Lietuvos TSR Baudžiamojo kodekso komentaras.* Vilnius: Mintis, 1989;.
7. DAPŠYS, A., MISIŪNAS, J., ČAPLINSKAS, A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai. 5 tomas.* Vilnius: Teisės institutas, 2008;
8. Draft Commentary to the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures European Committee on Crime Problems (CDPC), Council for Penological Co-operation (PCCP). Item to be prepared by the GR-J on 23 September 2008;
9. DRAKŠAS, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos.* Monografija. Vilnius: Justitia, 2008;
10. DRAKŠAS, R. Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje. *Teisė*, 2003, nr.47, p. 28-35;
11. ДРАКШЕНЕ, А. Формирование нравственно-психологических черт личности работающего несовершеннолетнего правонарушителя – Сборник научных работ. Вильнюс, 1980;
12. DRAKŠIENĖ, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*, 2006, nr. 61, p.42-56;
13. DRAKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte. *Teisė*, 1998. nr. 32, p.32-53;
14. DRAKŠIENĖ, A. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, p. 66-77;
15. DRAKŠIENĖ, A. 80 straipsnio analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004,

16. Dünkel, F. *Juvenile justice in Germany: between welfare and justice*. Greifswald, 2004;
17. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje (2006/C 110/13), 2006 5 9, Europos Sąjungos oficialusis leidinys C 110/75.
18. HALDER A. *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2002;
19. GENG, B., Kirtein W. *Soziale Trniningskursc und andere neue ambulante Massnahmen nach dcm JG G in Deutschland. BJM (Hrsg.)*. Bonn, 1998;
20. GRZYWA, J., et.al. *Juvenile Justice systems in Europe. Current situation and reform developments*. Germany, 2010;
21. JENSEN, E. Juvenile law violators, human rights, and the development of new juvenile justice systems. The Onati international institute for the sociology of law, 2006;
22. JURKA, R. 2009 m. gegužės 29 d. konferencijos pranešimas „Geriausia ES patirtis dirbant su nusikaltusiais ar linkusiais nusikalsti vaikais. Ko trūksta Lietuvai? Ar tinka vaikams skirti suaugusiems numatytas bausmes. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7304&p_k=1.html>
23. KANAPECKAITĖ, J. Įtariamųjų (kaltinamųjų) fiziniai ir psichiniai trūkumai bei jų reikšmė įgyvendinant teisę į gynybą. *Jurisprudencija*, 2003, nr.38 (30), p. 66-76;
24. KEINYS, S., et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: šeštas leidimas*. Lietuvių kalbos institutas, 2006;
25. KIMBER, C. J. M. *Criminal justice systems in Europe*. Helsinki: Hakapino, 2008;
26. LABOKAITĖ, R., et. al. *Žurnalas Teismai*. LT. Vilnius: Nacionalinė teismų administracija, 2015, nr. 2 (18);
27. MACKEVIČIUS, T., RAKŠTELIS M. Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas. *Jurisprudencija*, 2010 nr. 4 (122), p. 261-277;
28. MERKYS, G., et. al. *Nepilnamečių resocializacija. Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2002;
29. MICHAILOVIČ, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001;

30. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika. Metodinis leidinys. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos centras, 2007;
31. NIKARTAS, S., et. al. *Vaiko minimalios priežiūros priemonės Lietuvoje: prielaidos, situacija, ir įgyvendinimo* problemos. Monografija. Vilnius: Vilniaus teisės institutas, 2013;
32. PAKŠTAITIS, L. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo bei taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007 nr. 8(98), p. 13-19;
33. PIESLIAKAS, V. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys *Jurisprudencija*, 2007, nr.8 (98), p.7-12;
34. PIESLIAKAS, V. Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes. *Jurisprudencija*, 2008, nr. 113, p. 11-25;
35. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008;
36. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001;
37. SAKALAUSKAS, G., BIKELIS, S., KALPOKAS V. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012;
38. SAKLAUSKAS, G., ČEPAS A. Ar prasminga arešto bausmė? *Teisės problemos*, 2009 Nr. 4 (66), p. 5-30;
39. SAKALAUSKAS, G., GEČĖNIENĖ S., JATKEVIČIUS A. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001;
40. SAKALAUSKAS, G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai kriminologiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2009, nr.2 (64), p. 81-103;
41. SAKALAUSKAS, G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė. *Teisės problemos*, 2013, nr. 3 (81), p. 5-55;
42. STARKOS, O., MILYUKVV S. F. *Punishment: criminal law and penological analysis*. St. Peterburg, 2001;
43. SOLOVEIČIKAS, D.; ŠVEDAS, G. 17-19 straipsnių analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004;
44. ŠEDBERAS S. *Administracinė atsakomybė*. Vilnius: Justitia, 2005;
45. ŠLUŠNYS, L., ŠUKYTĖ, D. *Dėmesio: paauglystė*. Vilnius: Tyto alba, 2015;

46. ŠVEDAS G. Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2014, Nr. 90, p. 13-23;
47. ŠVEDAS, G. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2003;
48. ŠVEDAS, G., PAVILIONIS, V. 1-7 straipsnių analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004
49. ŠVEDAS, G. 46 straipsnio analizė Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004;.
50. TAK, P. *Alternative Sanctions: Myth and Reality. European Journal on Criminal Policy and research on special issue on Consistency in Sentencing*. 1994;
51. TAK, P. Netherlands successfully implements community service orders. In: Tonry M. H., Hatlestad K. (eds) *Sentencing Reform in Overcrowded Times: A Comparative Perspective*. New York: Oxford University Press, 1997;
52. ТЕМНОВА Л.В. *Российская юридическая энциклопедия* Москва: Дом Инффа М, 1999;
53. ŪSELĖ, L., DOBRYNINA, M. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2012;
54. Vaišvila A. *Teisės teorija. Vadovėlis: antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2004;
55. VILEIKIENĖ E. Lietuvos gyventojų ir policijos pareigūnų požiūris į nusikalsti linkusius nepilnamečius. *Socialinis darbas*, 2010, nr. 9 (1), p. 45–53;

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163² straipsnio (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 5 dalies ir šio straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 134-4819;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d.,

- 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr.1-7;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, nr. 104-2645;
 4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą (Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniai), apžvalga. *Teismų praktika*, 2008, nr. 28;
 5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reglamentuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo taikymo baudžiamosiose bylose, apžvalga. *Teismų praktika*, 2008, nr. 29;
 6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. birželio 15d. Teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones ir teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo pobūdžio priemones apibendrinimo, apžvalga. *Teismų praktika*, 2001 nr. 15;
 7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 02 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-976/2016;
 8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-3-489/2015;
 9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015;
 10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-599-976/2015.
 11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56/2014;
 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77/2014;
 13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-183/2014.
 14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 09 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-536/2014;

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 02 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-417/2012;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-478/2012;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 25 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-8/2011;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43/2011;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248/2011;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 09 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46/2009;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-105/2009;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 02 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2009;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 05 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 409/2009;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2009;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-343/2009.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2009;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-425/2009;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-541/2008;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008;

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-503/2008;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 06 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126/2007;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 03 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2007;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2007;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-762/2007;
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 23d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-367/2006;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-543/2006
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67/2005;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 08 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-541/2005;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 21 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-415/2004;
42. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383- 2005;
43. Šiaulių apygardos teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-517-332/2013;
44. Kauno apygardos teismo 2012 m. kovo 29 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1034-348/2012;
45. Šiaulių apygardos teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-454-519/2012;
46. Panevėžio apygardos teismo 2011 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-837-350/2011;
47. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-119-511-2009;
48. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. gegužės 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-201-557-2009;

49. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A- 403-491-2009;
50. Panevėžio apygardos teismo 2008 m. gegužės 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-238-389-2008;
51. Kauno apylinkės teismo 2014 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-599-954/2014;
52. Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m spalio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-64-634/2008.

Elektroniniai dokumentai:

1. Juvenile Justice: states lowering the minimum age of criminal responsibility [interaktyvu. Žiūrėta 2016 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.crin.org/en/library/publications/juvenile-justice-states-lowering-minimum-age-criminal-responsibility>>;
2. Youth Courts Law in the version of the promulgation of 11 December 1974 Federal Law Gazette. Part I p. 3427, most recently amended by Article 3 of the Act of 6 December 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_jgg/englisch_jgg.html#p0043>;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Metinis informacinis pranešimas 2011 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. sausio 10 d.]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/Namai/Desktop/metinis%20pranes_2011_pataisytas.pdf>;14>;
4. Teisingumo ministerijos administracinės ir baudžiamosios justicijos departamento Baudžiamosios justicijos skyriaus 2010 m. vasario 09 d. pažyma apie Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normų, reglamentuojančių arešto bausmės taikymą, stebėseną. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 22 d.] Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/Stebesena_aresto_bausmes_taikymas.pdf>;
5. Teismų nuteistų nepilnamečių skaičius. [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. vasario 20 d.] Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=1701&status=A>>.

Santrauka

Nepilnamečių nusikalstamumas yra bendro šalies nusikalstamumo dalis, tačiau kriminologų pastebėta, kad asmenų, nesulaukusių pilnametystės, daromi teisės pažeidimai išsiskiria tam tikrais ypatumais, kuriuos daugeliu atveju lemia jaunas teisės pažeidėjų amžius ir socialinės brandos trūkumas. Dėl šių nusikaltimų specifikos Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse išskirtas atskiras XI skyrius, reglamentuojantis nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę ir jiems taikomus ypatumus. Viena vertus, įstatymų leidėjas siekė sukurti tokį nepilnamečių baudžiamosios justicijos modelį, kuris ne tik užtikrintų proporcingą reakciją į padarytą nusikaltimą, bet ir apsaugotų teisėtus jaunų asmenų interesus. Kita vertus, teisinės bazės bei teismų praktikos analizė rodo, kad baudžiamojo įstatymo nuostatos, skirtos nusikaltusiems nepilnamečiams, jų statusui baudžiamojoje teisėje, kelia nemažai abejonių dėl bausmės ir kitų poveikio priemonių taikymo.

Lietuvoje nepilnamečiams reglamentuota sąlyginai griežta bausmių sistema. Dažniausiai taikomos su laisvės apribojimu susijios bausmės, o teismai sprendami jų skyrimo klausimą, inertiškai prioritetą linkę teikti bendriesiems bausmės tikslams, tokiu būdu per mažai dėmesio skirdami nepilnamečio delinkventinio elgesio ypatumams. Taip pat pastebėtina, kad baudžiamajame įstatyme numatytos auklėjamojo poveikio priemonės, turėjusios tapti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ašimi, liko bausmių šešėlyje. Būtent šių priemonių skyrimo sąlygos, manytina, iš esmės yra per griežtos ir užkerta kelią dažnesniam jų taikymui praktikoje. Todėl pagrįstai galima teigti, kad tokia nepilnamečių baudžiamoji politika labiau orientuota į nubaudimą, o ne jaunų asmenų resocializaciją.

Neabejotina, kad Lietuvoje, atsižvelgiant į tarptautinius įsipareigojimus ir kitų šalių gerąją praktiką, itin svarbu nuolat tobulinti nepilnamečių justiciją. Bausmės vykdymo ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutai nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje turėtų būti suprantami kaip perspektyvios alternatyvos represinio pobūdžio baudžiamosioms poveikio priemonėms. Reforma būtina ir sprendžiant klausimą dėl įstatymo leidėjo numatytos galimybės nepilnamečiams taikomus ypatumus pritaikyti ir socialinės brandos stokojantiems jaunuoliams nuo 18 iki 21 metų, kadangi praktikoje šis institutas taikomas itin retai.

Summary

Juvenile delinquency is a part of all criminal activity in the country, however, criminologists have noticed that the infringements committed by minors have certain peculiarities which usually results from young age of delinquents and their lack of social maturity. Because of the peculiarities of these crimes, there is a special chapter 11 in the Criminal Code of the Republic of Lithuania, regulating the criminal liability of minors and the peculiarities that shall apply to them. On one hand, the legislator aimed to create such a model of juvenile justice which would not only ensure a proportionate reaction to a committed crime, but also would protect legitimate interests of minors. On the other hand, the analysis of the legal base and the case-law shows that the provisions of the criminal law regarding the juvenile delinquents and their status in criminal law rises a lot of doubts about the application of punishment and other measures.

There is a relatively strict system of punishments of minors laid down by law in Lithuania. Usually, the punishments linked with the restriction of liberty are applied, and the courts, when dealing with the question of sentence, usually are more keen on giving priority to the general objectives of the punishment in this way not concentrating enough on the peculiarities of delinquent behaviour. It is also to be noted that the measures having educational impact laid down in the criminal law, which were suppose to become the axis of juvenile criminal responsibility, are in the background of punishments. It has to be assumed that the conditions of application of these measures are too strict and prevent their more frequent application in practice. Therefore it can be reasonably claimed that this kind of juvenile crime policy is oriented more towards the punishment of young people rather than their re-socialisation.

There is no doubt that it is very important to continuously elaborate juvenile justice in Lithuania, with regard to international obligations and the good practices of other countries. The institutes of the enforcement of punishment or of exemption from criminal responsibility in criminal juvenile justice shall be understood as perspective alternative repressive measures of punishment. The reform is necessary in dealing with the question regarding the possibility laid down by the legislator to apply the peculiarities applied to minors to young people aged 18-21 who lack social maturity, because this institute is very rarely applied in practice.